

Jutulsen

2013

Årgang 17
Årsskrift frå Vågå Historielag

Jutulsen

2013

Årgang 17
Årsskrift frå Vågå Historielag

Redaktør: Knut Raastad

Fotoskanning: Nils Valde
Annonser: Dag Aasheim

Tilrettelegging for trykk: Visus, Lom
Trykk: Dalegudbrands trykkeri

Vågå Historielag vil rette stor takk til alle som har medverka til utgjeving av Jutulsen 2013. Takk til artikkelforfattarane som har kome med interessante, lokalhistoriske artiklar, og takk til dei som har lånt ut bilete, til annonsørane og andre som har gjeve god hjelp.

Framsida: Marit Campbell ved Jo Gjende-bua. Det er frå henne at Vågå Historielag har fått Jo Gjende-bua og Klonesbuene ved Gjende.

Foto: Vågå Historielags fotosamling.

*Frå Klones 1902. Nedste bildet t.v. Marit Fabritius,
t.h. Reidar Nielsen. Foto frå Grete Steigen.*

Innhald

Arve Danielsen: Historielaget får Klonebuene	side	6
Unn Bostad: Edvard Munch sin farsslekt og tilknytning til Vågå	side	10
Skal <i>Munch</i> uttalast med <i>u</i> eller <i>o</i>	side	15
Bjørn Brandt: «Skrik» i Vågå	side	16
Unn Bostad: Prestgardshågein - Ullinsvin	side	18
Knut Raastad: Flåten	side	21
Per Jordhøy: Massefangstanlegg på Slådalen	side	26
Eirik Haugen: Snøskred på Skårvangssætrene	side	30
Erland Grev: Pulløibue	side	32
Knut Raastad: Gulbrand Hansen Snerle	side	35
Erik Holø: I tjeneste for Vågå kommune og Vågå Bruk	side	38
Steinar Åge Brenden: Flommer i Vågå og Gudbrandsdalen	side	52
Gunnar Ottosen: Ordførere i Vågå	side	70
Tor Stallvik: Høgåsen-arkiva	side	81
Ola Grøslund: Ola Eide – spelemann og felemakar	side	86
Vågå Historielag: Årsmelding 2012	side	89

Historielaget får Klonesbuene

Av Arve Danielsen

I testamentet etter Marit E. Campbell (1890-1975) står det at dersom Klones jordbruks- og husmorskule blir lagt ned, skal Klonesbuene ved Gjendeosen gå over til Vågå historielag. Garden Klones har ei rik og spennande historie. Nå er eigedomen seld. Ein klausul i Marit E. Campbell sitt testamente gjer at Vågå historielag får Klonesbuene.

Kjøpte Klones

I 1859 byrja storheitstida på Klones. Det starta med at to engelskmenn, Eardley John Blackwell og Theodore Rathbone, «oppdaga» Jotunheimen omkring 1850. Dei heldt mest til ved Gjende, der dei vart kjende med Jo Gjende, og heldt mykje hus i den vesle bua han hadde ved Gjendeosen. Blackwell gifta seg med Mari fødd Sve. Dei kjøpte Klones i 1859, på auksjon for 5500 riksdalar, og det vart velstandstid og oppbygging av gard og hus.

Hoffdame

Barnebarnet etter Blackwell, Marit Fabritius var fødd 1890. Ho var hoffdame hjå dronning Maud fram til 1914, da fyrste verdskrig braut ut. Kontakta med kongefamilien stod ved lag livet ut. Ho var gift med den engelske marinekapteinen Victor Campbell. Dei reiste verda rundt og åtte blant anna eit storgods på Ny Foundland. I Norge var ho mykje ved Gjendeosen, og arva blant anna bua etter Jo Gjende og dei to gamle Klonesbuene like attmed. På sine eldre dagar budde ho på Sve i Vågå, der oldefaren Tor Anderson Sve kom frå. Ho døydd i 1975.

Testamente

I testamentet etter Marit E. Campbell står det at «Klonesbuene med innbu skal tilfalle Klones Landbruksskule. Dersom skulen blir nedlagt skal Klonesbuene gå over til Vågå Historielag». Sitatet er henta frå eit brev til Klones Jordbruks- og Husmorskule frå Hans Furuholmen som var fullmektig for arvingane i Marit E. Campbell sitt dødsbu. Brevet er datert 23. august 1975. Bua etter Jo Gjende har gått til Vågå historielag sitt eige tidlegare. Nå når styret i Klones AS har seld eigedomen på Klones, får også historielaget Klonesbuene ved Gjendeosen.

Går til historielaget

-Vi har hatt ein tett dialog med historielaget på dette, seier styreleiar Trude Arnesen i Klones AS. Ho er vel kjent med klausulen i Marit E. Campbell sitt testamente, og stadfestar at ved salet av Klones, er Klonesbuene halde utanfor og at desse går til Vågå historielag. Det har vore samanhengande skule- og landbruksdrift på Klones frå 1919 og fram til sommaren 2009.

Artikkelen er også publisert i Fjuken.

Marit Fabritius 1896. Foto frå Grete Steigen.

Jo Gjende-bua og Klonesbua midt på bildet, ca. 1910.

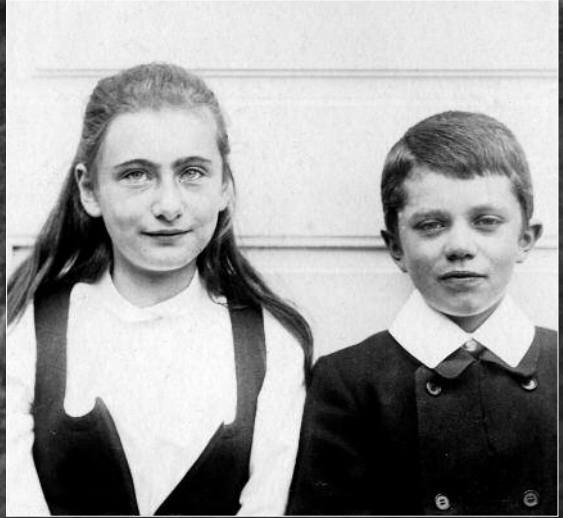
Cecil Fearnley ved Gjende 1897. Da ser det ut til å vera to naust der den eine Klonesbua er nå. Foto frå Grete Steigen.

Jo Gjende-bua og ei av Klonesbuene 1911.

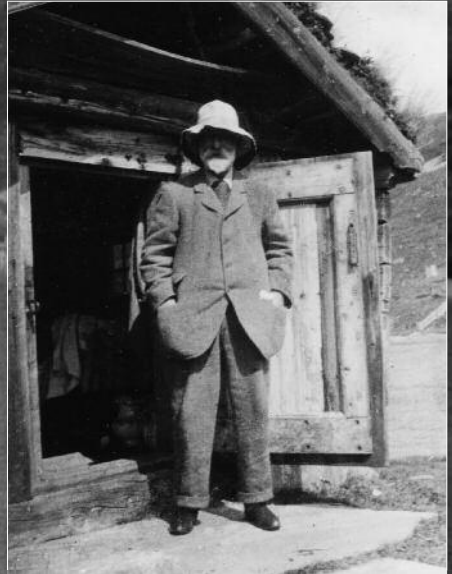
*Jonathan Julius Aars
Fabritius, far til Marit
Campbell, i ei av stuguene
på Klones ca 1900.
Foto frå Grete Steigen.*

*Marit Fabritius Campbell og syskenbarnet
Reidar Nielsen 1902. Nielsen var far til
Grete Steigen som har lånt ut bildet.*

Marit Campbell på fjelltur ca 1911.

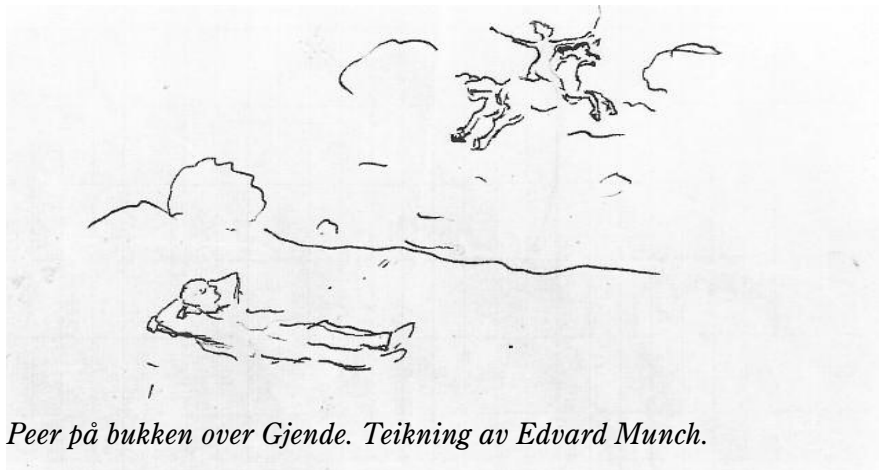
*James Edward Blackwell (general
Blackwell) ved Gjende ca 1910. Han
var bror til Eardley John Blackwell,
bestefar til Marit Campbell.*

Edvard Munch sin farsslekt og tilknytning til Vågå

Av Unn Bostad

Edvard Munch er nært knytt opp til Vågå og Vågå prestegard Ullinsvin gjennom fleire generasjonar. Bestefar Edvard Storm Munch er født i Vågå, og budde her til han var 6 år. Oldemor Christine Storm Munch er født og har vakse opp på Vågå prestegard. Ho var og prestekone i Vågå i 10 år og fødte 7 av dei 12 barna sine her. Både Christine og syster hennar Gidsken (bestemor til Ole Bull) gifta seg i Vågå kyrkja. Tippoldefar til kunstnaren, Johan Storm, var prest og budde på prestegarden i 31 år.

Peer på bukken over Gjende. Teikning av Edvard Munch.

Edvard Munch var sagt å kjenne på sterke familietilknytningar, og Vågå og Ullinsvin var ein av dei viktige stadane for den kjente kunstnaren. Han var fleire gonger på besøk i Vågå, og budde der i kortare eller lengre periodar. I 1942, på besøk i Vågå kyrkja, fortalte han til kyrkje-tenar Hans Ødegård, at det var her han fekk inspirasjon til mange av Aulamaleriene sine. Edvard Munch sto da i koret i den gamle kyrkja frå 1100 talet og peikte opp på veggmaleriet "Syndefallet". Edvard Munch lagde som kjent 140 utkast til dei 11 praktfulle maleria som har prega Aulaen sidan 1916, og som i dag er å sjå "nyoppussa" og vakre, i den nyrestaurerte Aulaen.

Edvard Munch sin gode ven, Jo Visdal (1861-1923), er født og har vakse opp i Nordherad i Vågå. Disse to studerte saman og var gode vener gjennom heile livet. Edvard Munch skal fleire gonger ha vore og besøkt Visdal på hytta hans "Venjastugu", og han skal og ha budd der fleire gonger over tid. Hytta til Jo Visdal vart bygd i 1911. Hytta vart seinare seld til Norsk Kunstnerforening.

Tippoldeforeldra til Edvard Munch på farsida:

Johan Storm og Magdalena Stub.

Johan Storm var huskappelan i Lom og vart der gift med systera til prestekona, Magdalena Stub. I 1745 fekk Storm eit soknekall på Sjelland og skulle flytte dit. Han gruvde seg for den lange reisa med kone og barn. Presten i Vågå på den tida heitte Herman Treschow - han ville gjerne ha eit meire lettvindt kall enn Vågå var på den tida. Han ba Storm om å bytte kall med seg, og slik gjekk det til at Johan Storm vart prest i Vågå. Han var prest i Vågå frå 1745 til 1776 – i 31 år. I 1747, 2 år etter at Storm kom til Vågå, mista han kona si Magdalena Stub og sat att med 3 barn: Sofie, Aksel, og Christine. Christine er oldemor til kunstaren Edvard Munch.

Johan Storm gifta seg seinare med Ingeborg Birgitte Røring fra Øvre Romerike. Ingeborg er mor til Edvard Storm og Gidsken (bestemor til Ole Bull)

Oldeforeldra til Edvard Munch på farsida:

Peder Sørensen Munch og Christine Sophie Storm (dotter av Johan Storm og Magdalena Stub).

Peder Sørensen Munch f. i Christiania i 1740 var sokneprest i Vågå frå 1776 til 1786. Han overtok stillinga som sokneprest i Vågå etter svigerfaren sin, Johan Storm (tippoldefar til Edvard Munch). Peder Munch, var ein streng prest som prøvde å få vagværane til å bli gode kristne, og han var på mange måtar forskjellig frå svigerfaren sin Johan Storm, som var lettare, meire omgjengeleg og betre likt. Peder Munch kom på kant med bygdafolket og flytte etter 10 år i Vågå til Land presteembede. Peder underviste sjølv sønene sine fram til artium, men dei hadde så dårleg råd at dei kunne ikkje sende begge sønene sine til Kjøbenhavn for å studere samtidig. Edvard (bestefar til Edvard Munch) måtte derfor vente med å studere til broren Johan var ferdig med sine studiar. Peder Munch døde i 1802.

Christine Storm Munch: (oldemor til Edvard Munch) f. i Vågå i 1746, var ei aktiv prestekone. Ho var svært musikalsk og ho hadde ei stor interesse for astrologi, urter og medisin. Christine fødte 12 barn på 15 år og dei 7 yngste av desse er født i Vågå. Etter at Christine vart enke flytte ho etter ei tid til Hølen, som den gongen var husmannsplass under Vågå-prestegarden og presteenkesete. Christine Storm Munch døde i 1825 og er begravd på Vågå kyrkjegard. Oldemor til Edvard Munch – Christine er såleis både født, vakse opp, gift og vore prestekone på Ullinsvin.

Jacobine Munch, syster til bestefar Edvard Storm Munch, vart prestekone i Vågå frå 1803 til 1814, da ho var gift med presten Marcus Fredrik Bang Wang. Jacobine og Marcus Bang Wang fekk 13 barn, og av desse er dei 6 yngste født på prestegarden i Vågå.

Det var desse to som fekk bygd lysthuset med den vakre dørinskripsjonen med tekst av sonen deira. Dei lagde og det andre lysthuset av spirea, som nå snart skal stå fram til glede og inspirasjon for alle som ønskjer å kjenne på den atmosfæra som eingong var i denne kulturhistoriske hagen.

F.v. kronprins Gustav V, Jens Tronhus og hoffjegermester Thomas Fearnley på Russfjellet. Foto frå Reidun Randen, Anders V. Aasheims fotosamling.

Magdalena Munch, syster til bestefar Edvard, gifta seg med Jens Tronhus på Søreim. Slik vart Munch familien å finne på fleire plassar i bygda. Sonen, Peter Tronhus, var ein fjellmann det står gjetord om enda.

Besteforeldra til Edvard Munch på farsida:

Edvard Storm Munch f. 1780 i Vågå (foreldre: Christine og Peder Munch). Edvard Storm Munch reiste til København for å studere teologi først etter at faren var død i 1802. Broren Johan, som seinare vart biskop, måtte få si utdanning først. Bestefar Edvard vart prest i Gjerpen og prost i Telemark og Bamle prosti. Han var både politisk og stortingsmann. I 1833 vart han utnemnt til stiftsprest i Christiania. Bestefar Edvard er født i Vågå og budde på prestegarden til han var 6 år. Hovedhuset på prestegarden Ullinsvin, er det same som det som står der i dag. Den gamle prestegarden står på Maihaugen.

Johanne Sophie Hofgaard f.1791 samla mange av datidas diktarar og vitskapsmenn heime hos seg i Christiania.

Foreldra til Edvard Munch:

Christian Munch: f. 1817 i Gjerpen. Medisinsk embedseksamen i 1841. Christian Munch var ein streng og djupt religiøs mann, men eit fantasimenneske og ein god far for dei 11 barna. Den eldste broren til Christian Munch er P.A. Munch f.1810, som er ein av våre mest kjente historikarar. Det står ein flott statue av P.A.Munch utanfor inngangen til Aulaen.

Laura Bjølstad f. 1837. Mor til Edvard Munch hadde store kunstneriske anlegg og var eit sart og fint menneske. Ho var mykje sjuk og døde i ein alder av 31 år, da Edvard berre var 5 år gamal.

Edvard Munch: f. 12.12.1863- d. 23.1.14

Det var nok mange som tidleg meinte at Edvard var ein stor kunstnar – at han var eit nytt speil. Alt Edvard Munch mala, er speilbilder av hans eige sinn. ”Jeg skal male mennesker som puster, og føler, elsker og lider. Folk skal fatte det hellige ved det, og ta hatten av, som i en kirke” sa Munch. For Munch var *sola* det guddommelige. Sola var livets og ljøsets kjelde. Som malar var Munch framfor alt den store søkjar - han prøvde alt.

Munch levde det meste av livet sitt i fjell-landet Norge. Likevel hadde han aldri mala noko fjellmotiv. Han sa sjølv han vart svimmel og kjente plassangst ved høgder – ”jeg blir svimmel bare jeg ser et fjell” sa han.

Søskenbarn til far til kunstnaren, Peter Tronhus, født på Sørem og budde delvis i Peterbessa ved Bessheim, var fjellmann og fjellfører og ein god ven av Jo Gjende. Peter hadde ein evne til å fortelja som må ha fasinert Henrik Ibsen. Ibsen møtte Peter i 1862 og Peter Tronhus var ein av modellane for Ibsen sin fantasifigur Peer Gynt.

Edvard Munch har teikna "Peer på bukken over Gjende". Her kunne han få med seg fjellet og kjærleiken til Vågå og områda rundt, utan å kjenne på plassangsten og svimmelheita.

Kjelder:

Kjell Marius Mathisen: Prestegården i Vågå. Årbok Maihaugen 1999.

Johan Storm Munch: Munch. Familiebok 2000.

Johan Storm Munch: Familiene Storm og Munch på prestegården.

Ullinsvin i Vågå. Årbok Maihaugen 1999.

Morgenposten. 16 februar 1962. "Edvard Munch ble inspirert av veggmaleriene i Vågå kirke".

Peder Anker og Patricia G. Berman: Edvard Munchs Aulamalerier, Messel forlag, 2011.

Rolf Stenersen. Edvard Munch- Nærbilde av et geni.

Redaktør: Hans –Martin Frydenberg Flaaten.

Skal *Munch* uttalast med *u* eller *o*?

...mitt navn er Munch; Edvard Munch... Jada, jeg vet at noen kaller meg Munch med u. Det er meg det samme. Som jeg en gang sa til min gode venn Christian Gierløff; kall med Månk for jeg driver jo av og til med Monkeybusiness!

Willy Nilsen, Kragerø og Skåtøy historielag, Digitalfortalt.no 15.12.2009

NRK skal tilpasse seg familiens ønske om å si Munch med spiss u. Det til tross for at de fleste nordmenn uttaler navnet på en annen måte. Nr.no, Kulturnytt, NRK P2, 12. april 2005

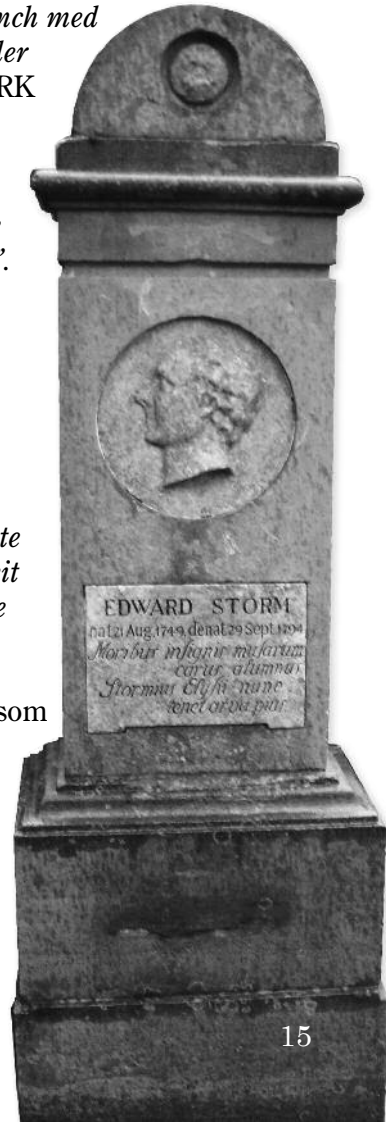
Edvard Munchs familie har skjerpet kampen mot NRK's uttale av navnet Munch. Uttalen skal være med /u/ som i "snurt", ikke med /o/ som i "dum". Hvem bestemmer uttalen av navn? SprakBlogg. WordPress.com 23. november 2010

Noen medlemmer av slekten uttales med u-lyd (f.eks. kunstneren Edvard Munch), andre med o-lyd. Wikipedia

Åt Mónkjé: - «Du, du! ei rætt Mónken, vår gjævaste måg, æ vurté vår greinné å drotté!» Hær har du eit brevtufs frå faksåte trøyll, min Mónk! Vælkomin te Vågå mæ kjæring å bón.

Edvard Storm 1776, frå diktet Åt Mónkjé forma som velkomsthelsing frå Jutulen til Peter Munch da han kom som ny prest i Vågå.

*Gravsteinen til Edvard Storm i København.
Foto: Knut Raastad*

«Skrik» i Vågå

Av Bjørn Brandt

-Jeg er blitt fortalt av mine foreldre at det var i denne låven i Vågå maleriet Skrik ble skjult for tyskerne under krigen. Petter Olsen var den eneste i verden som hadde Munch-bildet Skrik i privat eie. – Jeg er blitt fortalt av mine foreldre at Skrik og andre kunstverk ble kjørt fra Oslo til Vågå i kasser og gjemt i låven til Jakob Nerigard nord Sandbu, sier Olsen. Jakob Sandbu var, i tillegg til eier av egen gård, også bestyrer for skipsreder Olsen på nabogården Nerigard sør Sandbu. –Jeg husker godt Jakob. Han var en bra mann. Vi var gode venner, sier Petter. Det skal være Jakob og en medhjelper som mottok kassene. Det skal foreligge korrespondanse som gir signaler om at Jakob Sandbu og medhjelperen, Marvin Steine, skulle motta en sending kasser fra Oslo i det tidsrom maleriene skal ha kommet til Vågå. Det skal kun være disse to som hadde kunnskap om hvor kunstverkene ble oppbevart.

Dør på stabburet på nordgard Sandbu, eldste huset i Vågå. Foto Hans Joramo, ca 1930.

På leting

Vi er med investoren da han besøker det verdenskjente kunstverket sitt skjulested. Det knirker litt da vi åpner døra til den eldgamle låven på gården til Johannes Sandbu. Olsen titter over kanten til det store rommet som en gang fungerte som lagringsplass for høy. Petter Olsen er hjertens enig i dette. –Gjemmestedet var i låven hos Jakob.

Det var Petter Olsen sin far, Thomas, som like før krigen kjøpte Skrik og flere andre kunstverk av Edvard Munch. Da krigen brøt ut, fryktet han at de verdifulle maleriene skulle bli stjålet eller ødelagt hvis tyskerne kom. Han bestemte seg derfor for å skjule skattene. Det å frakte kunstverkene til Vågå falt naturlig for Olsen. Han hadde gode kunnskaper om stedet gjennom familiens eierskap til middelaldergården som i dag nevnes som Gammel-Sandbu. Det var på denne gården Kongen og Regjeringen var Olsens gjester i krigens andre uke. Tyskerne var hakk i hæl, men fant dem ikke, ellers kunne mye vært annerledes. –Det var uaktuelt å gjemme kunstverkene der. Det ville antakeligvis være det første stedet tyskerne kom til å lete. Dessuten var det ikke Thomas, men hans bror Rudolf som eide Sandbu, sier Olsen. Derfor ble en gård noen hundre meter lenger mot vest valgt som skjulested. Petter Olsen forteller at det ble fraktet anslagsvis 30 kasser med kunstverk fra Oslo til Vågå. Etter freden kom til Norge, ble kunsten fraktet tilbake fra sitt skjulested til Oslo.

Skrik er solgt

Petter Olsen har solgt sin utgave av Skrik. Det var auksjonshuset Sotheby's i New York som stod for salget. Maleriet innbrakte et betydelig beløp, 615 millioner kroner. Overskuddet fra salget skal gå til å bygge et nytt museum, kunstsenter og hotell på Ramme Gaard i Hvitsten i Vestby. Dette er en eiendom som eies av Petter Olsen.

Tilknytning

Petter Olsen har nært tilknytning til Vågå også i dag. Han eier gården Darthus ved Lemonsjøen. Petter Olsen er investor og er 19 år yngre bror av skipsreder Fred Olsen. Han er majoritetseier i forvaltningsfirmaet Firmament og eier, sammen med de tre døtrene sine, forvaltningsfirmaet Permanent. Olsen er styreleder i begge disse firmaene. Han eier cirka 30 bilder av Edvard Munch.

Artikkelen er også publisert i Norddalen.

Prestgardshågein - Ullinsvin

Av Unn Bostad

1745-1776: Renaissancestil:

I sommar er det satt i gang arbeid med å gjenskape "Prestgards-hågein" i Vågå til Munchjubileet i 2013. Hagen på Ullinsvin i Vågå vart planlagt ca. 1745 av presten Johan Storm – tipoldefar til Edvard Munch. Mest sannsynleg vart den langsgåande midtgangen i hagen og aksane på tvers skapte i denne perioden. Johan Storm og familien hans var prestefolk i Vågå i 31 år.

1776-1786: Renaissance og barokkstil:

Peder Munch var deretter prest i Vågå i 10 år. Han gifta seg med dotter til Johan og Magdalena Storm, Christine. Christine må ha vore ei sers dyktig og "energisk" prestekone. Ho var svært interessert i botanikk og legande urter, slik at ho kunne hjelpe til med medisinar, fordi ho visste kva som hjalp ved sjukdom. Vi veit difor at Christine hadde ein innhaldsrik og berømt urtehage. Denne urtehagen skal nå bli gjenskapt. Peder Munch anla steingjerde mot aust.

1803-1814: Landskapsstil-romantisk stil:

Marcus Fredrik Bang Wang vart seinare prest i Vågå (1803-1814). Han var gift med Jacobine Munch (dotter til Peder og Christine Munch). Frå å vera ein hage i renaissance og barokkstil, ser det ut til at hagen i denne perioden blir lagt om til ein meire landskapsstil. Bang Wang fekk laga to lysthus. Eit av tre som står nede i hagen, og eit spirea/syrinlysthus. Spirealysthuset er nå i ferd med å få sin gamle stil, og vi håpar det skal bli ein triveleg kvileplass. Lysthuset av tre vart bygd i 1810. Dette lysthuset fekk i 1820 ein heilt spesiell inskripsjon på døra. Sonen til Jacobine Munch, Johan Storm Wang, skreiv eit fantastisk dikt som står på døra den dag i dag:

*Marcus Frederik Bang Wangs
Minde. Bygget Aar 1810, tækket
og malet Aar 1820.*

*VELKOMMEN hver Ven og Veninde,
Som tækkes vil under mit Tag.
Større Fryd jeg nød ingensinde
End dem at mottage i dag. –
Naar blidere Aarstid bortviger.
Staar jeg forladt, lukket og tom;
Men min Skytsaand trøstende siger:
Bær din skjebne taalig og from,
Vælg Haabet til Selskab og Støtte
Tænk glad paa den kommende Vaar,
Med dig vil man Stuen ombytte
Hver Mai i hundrede Aar. –
Saa svinde al Kummer og Klage
Fra hvert ømt og elskende Bryst.
Af Livets henilende Dage
Hver nyttes og nydes med Lyst.*

*Johannes Svendsen Risdal
Snekker, Smed, Maler og Skjald.*

I ca. 80 år hadde Storm og Munch sete på prestegarden i Vågå.

1930 og utover: Nyformalisme-funksjonalisme:

Birkelund og Sjøstad var prestar. Artsrikdomane sto i fokus. Harføre planter, blomstrandebusker, slyng- og klatreplanter, peonar og roser. Fjellhagar og stauder var framleis populære.

Jo Visdal frå Nordherad i Vågå, studiekamerat av Edvard Munch frå Oslo og Paris, laga i 1886 ei byste av kunstnaren, visstnok den einaste som er laga av han. Denne bysten i gips, har Unn og Birger Bostad fått låne av barnebarn og einearving til Jo Visdal. Bysta er støypt i bronse, og skal avdukast den 8.juni 2013 i prestegardshagen.

Hagegruppa under historielaget i Vågå har nå teke til med å få fram igjen denne kulturhistoriske hagen. Denne kulturhagen er tenkt å bli ein OASE - eit rekreasjonsområde, der folk ikkje berre søkjer kunnskap om Munch sine forfedrar og Edvard

Munch sin sterke tilknytning til Vågåbygda og Ullinsvin, men og der bygdafolk og tilreisande søkjer opplevingar, inspirasjon, det estetisk vakre, ro og kvile. Hagegruppa har gjort kartleggingar og undersøkingar for å finne fram gamle stauder, gamle trapper, steinbenkar og liknande. Vi har hatt god hjelp av Madelene von Essen og Brit Johansen i Villbring Landskap, to av våre mest kjente fagfolk når det gjeld historiske hagar.

Det som har undra oss mest desse vekene er alle turistane som finn vegen opp til prestegarden. Dei har høyrte – gjennom andre og gjennom media - om Edvard Munch sin tilknytning til Vågå. Noko av det som ser ut til å ”røre” dei mest er inskripsjonen på døra frå 1810.

Alle foto frå 1930-talet. Frå fam. Birkelund v/Eva Fyksen Birkeland.

Flåten

Av Knut Raastad

FOLKET PÅ FLÅTEN

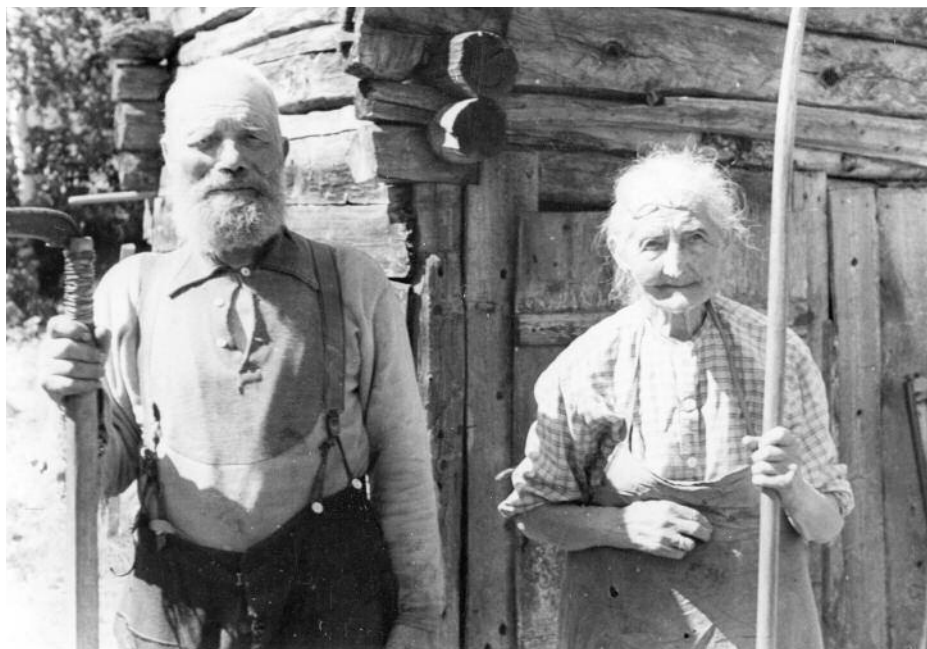
Jo Visdal f. 1809 starta på Flåten, han fekk i 1844 feste på 3,5 mål jord i statsalmenninga og dette kan dermed vera på Flåten. Syskenbarnet Ola hadde teke til med jordbruk i Rustom. Men Ola og Jo bytte bruk slik at Jo fekk Rustom og Ola fekk Flåten. Flåten gnr. 96 bnr. 1 vart skyldsett i 1861.

Ola Amundsen Lillesæter 1805-1875 vart i 1856 gift med Ingrid Hansdotter Helleløkken f. 1825. I 1865 er Ola nemnd som forpaktar, medan det er enkja Ingrid som bestyrer bruket i 1875. I 1878 var det framleis Ole Amundsens enke som brukte Flåten, etter erklæring frå 1863 skal bruket fråvikast etter halvt års oppseiing. Ola og Ingrid fekk barna:

- Mari f. 1851, til Ringsaker i 1874
- Imbiør 1854-1855
- Amund 1855-1934, neste brukar
- Ingeborg f. 1857, til Åsen, Brøttum
- Hans f. 1860, til USA i 1880
- Ola f. 1863, til Amerika
- Ragnhild f. 1868, ugift, til Brøttum

Ved folketellinga i 1900 var Flåten gnr. 96 bnr. 1 matrikulert og gardbrukar og sjølveigar var Amund Olsen. I 1907 gav fogden festeseddel til Amund Olsen og hustru på levetid mot kr 1,- i årleg avgift, dette viser at jorda ikkje var sjølveige. Amund Olsen vart gift med Rønnaug Olsdotter Grovdalen 1854-1953. Dei hadde barna:

- Ola (størst-Ola) 1880-1934, kom til Karusbakken
- Hans 1885-1899, drukna 26.11.1899 da han rende på skeiser utanfor Sande og gjekk gjennom isen den vinteren han gjekk til presten,
- Ingrid f. 1887, gift 1911 med Hallvard Sagbakken, til Vestre Gausdal Kari, til Gausdal
- Ola 1890-1986, gift med Marit Olsdotter Grev (dotter til Ola i Storsteinrusten)
- Amund 1897-1984, gift med Ragnhild Sagsletten 1894-1930, i Huden.

Amund og Rønnaug Flåten. Foto frå Nordherads-prosjektet.

Ole Amundsen Flåten f. 1890 som i 1917 kjøpte Barhaugen / Kongelhaugen, overtok i 1938 Flåten med skjøte frå mora på husa på bygsla grunn mot yting av føderåd av 5-årleg verdi kr 675,-, med i skjøtet var også Langrusten. Flåten vart brukt av Ola i Kongelhaugen frå faren døydde i 1934 og fram til 1954, men han budde ikkje der. Mora Rønnog budde att einsleg på Flåten frå 1934 til 1937, men 82 år gammal såg ho ikkje råd å vera der lenger vinterstid, og flytte da til dottera Ingrid i Gausdal. I 1875 var det på Flåten 1 kalv, 7 sauer og 6 geit, medan det vart sådd $\frac{1}{4}$ tønne bygg og 1 tønne poteter.

Flåten - historielaget og Nordheradsprosjektet

Det gamle tunet stod nedanfor det som er nå, litt aust på jordet. Tomtene er godt synlege. Fjos og aurbu var mura inn i bakken. Låven bles ned kanskje sist på 1970-talet. Stugu der vart flytta oppover og brukt til fjøs. Det var ca. 1900 at tunet vart flytta oppover.

Stugu har årstalet 1895 i den gamle mønsåsen, men Anna Randen (dotter til Ola Flåten) opplyser at dei ikkje flytte inn før 1904. Ca 1923 vart stugu restaurert og truleg var det da at det vart bygd sval ved inngangen med eit forvaringsrom ved sida. Svala er sidan nedrivi att. Låven er truleg frå fyrst på 1900-talet. Erland Grev har notert at bølgeblikktaket vart lagt på i 1933, bølgeblikk-platene måtte dei bera til gards. Stabburet er eit eldre lafta hus som vart påbygd andre etasje i reisverk, under er det aurbu. Eldhuset var mura inn i bakken med lafta røste med steinheller og jordtak. Mellom 1934 og 1937 bygde Ola Flåten ei stugu oppå, tanken var at mora kunne bu der viss Ola og familien måtte flytja dit. Seinare vart stugu seld til Knut Kalbakk som brukte ho til hytte, eldhuset fungerer nå som ein gapahuk.

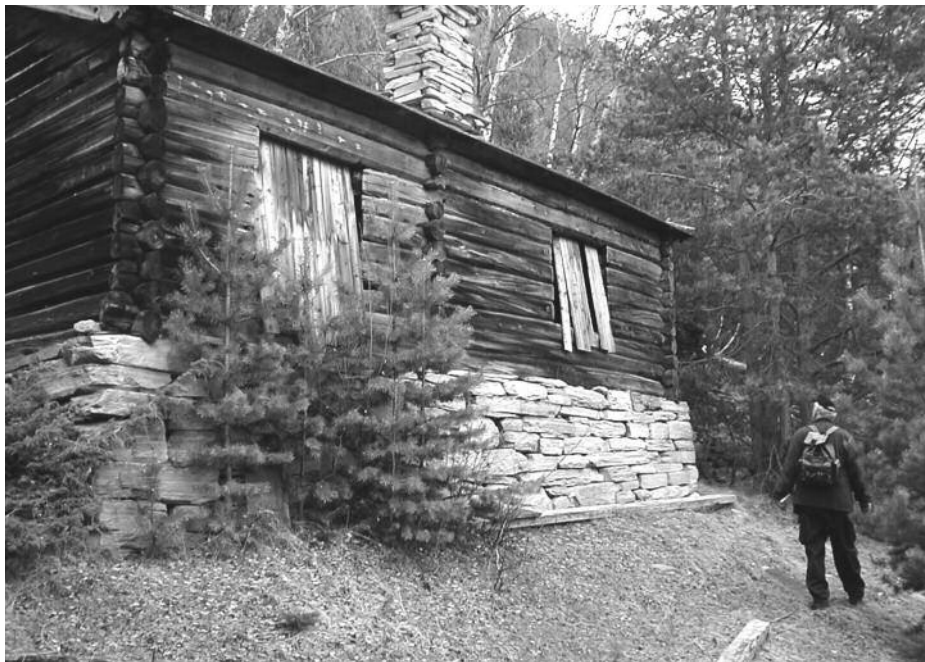
Frå 1954 fekk Amund A Flåten som budde i Huden i Skogbygda feste frå skogforvaltninga på plassen Flåten gnr. 96 bnr. 1, samla areal var 14,5 da og årleg avgift var kr 10,-. Bygsla gjekk fram til 1.1.1984 da Vågå Historielag fekk rett til avgiftsfritt feste på Flåten. Retten omfatta bebyggelse som stod der 1.1.1937 og så lenge desse bygningane står der.

Vågå Historielaget fekk Flåten som gåve i 1980, det var ei tid aktuelt at Flåten skulle bli freda. Bruket hadde ikkje vore drivi sidan 1954, og det var såleis behov for vedlikehald.

Historielaget med Erland Grev i spissen starta restaurering av stugu, Gunnar og Jon Kleiven gjorde laftearbeidet. Folk frå historielaget deltok, og skuleungar var med og bar opp materialer. Kristian Heggerusten var med og drog stokkar frå nord i skogen. P.g.a. usemje om ny skogsveg over jordet og at historielaget hadde mykje anna å gjera, vart ikkje restaureringa fullført. Forfallet vart etter kvart stort, og jordet grodde att med einer, bjørk og furu.

Kalenderen viser 23. oktober 1937, truleg siste dagen Rønnaug var på Flåten. Foto: Dag Aasheim.

Flåten i 2002. Georg Gjevve på befaring. Foto: Dag Aasheim.

I september 2005 vart det gjort avtale om at Nordheradsprosjektet overtok disposisjonsretten på Flåten mot å ta alt ansvar for drift og vedlikehald. Vågå Historielag skal framleis stå som formell eigar av Flåten med lausøyre.

Nordheradsprosjektet vart starta i 1999, aktiviteten vart organisert i arbeidsgrupper. Den mest kjende er stiggruppaa som fekk kulturprisen i 2010. Flåt-grupppa vart danna hausten 2005, og har sitt utspring i grupppa som sette opp Dippertjern-bua. Flåt-grupppa har også hatt ansvaret for restaurering av lyu nede i Vidsalsjordet. Medlemmane i Flåt-grupppa er Jo Kåre Bakke (leiar), Einar Hårstad, Jo Øien, Leif Olsen og Knut Raastad, men mange fleire har delteke på dugnad.

Jordet vart rydda for skog og einer 2006-2007. Eldhuset fekk nytt tak 2008-2009 og stabburet med aurbua og vasshuset vart restaurert 2007-2009. Restaurering av stugu skjedde 2007-2011, stugu vart kjørt til Dovre og næmingane i Senter for bygdakultur stod for mykje av arbeidet.

Dei direkte kostnadene er dekt av ymse tilskot, fjellstyret ytte tilskot til eldhuset og SMIL (spesielle miljøtiltak i landbruket) dekte stabbur, vasshus og jordet. Til stugu vart det ytt tilskot frå Norsk kulturminnefond, SMIL, Verdiskapingsprogrammet gjennom regionkontoret og Stiftelsen UNI. Det er desse åra registrert at det er utført meir enn 1000 dugnadstimar.

Kjelder:

P. Ø. Kvarberg 2000: Slechter frå Vågå og Lom, s. 41.

J. Kolden 2002: Bygdabok for Lom 2, s. 30.

M. Høgåsen, Årbok for Gudbrandsdalen 1965: Ulykker i Vågå ..., s. 76.

E. Grev, Årbok for Gudbrandsdalen 1983: Soga um Flåten, s. 127.

Folketelling 1865, 1875, 1900.

Gudbrandsdalskommisjonens Indberetning 1882.

Panteregister/grunnbok.

Vågå Historielags arkiv: kopi av diverse korrespondanse.

Anna Randen: munnleg fortalt.

Flåten hausten 2011. Foto: Knut Raastad.

Massefangstanlegg på Slådalen

Av Per Jordhøy

Verket

Sommaren 1999 oppdaga Tor Einbu, Lesja, ei rekkje stolpehol ved lokaliteten *Verket* sør for Fauttjønn, like ved vegen og to parallelle høgspenteleidningstrasear (132 og 300 kV) over Slådalen. Han følgde opp desse observasjonane og fekk i alt registrert nærare 4 km med ”stolperekker” (Einbu 2001). Ytterlegare eit bægje (ledegjerde, her i form av stolperekke) vart funne i 2003, slik at den totale lengda på stolperekkjene no er på over 4 km. Øystein Mølmen synfarte også lokaliteten på oppdrag frå NINA-NIKU (Mølmen 1998, 1999). Anlegget er tidlegare ikkje kjent.

Lokalisering og naturgeografi

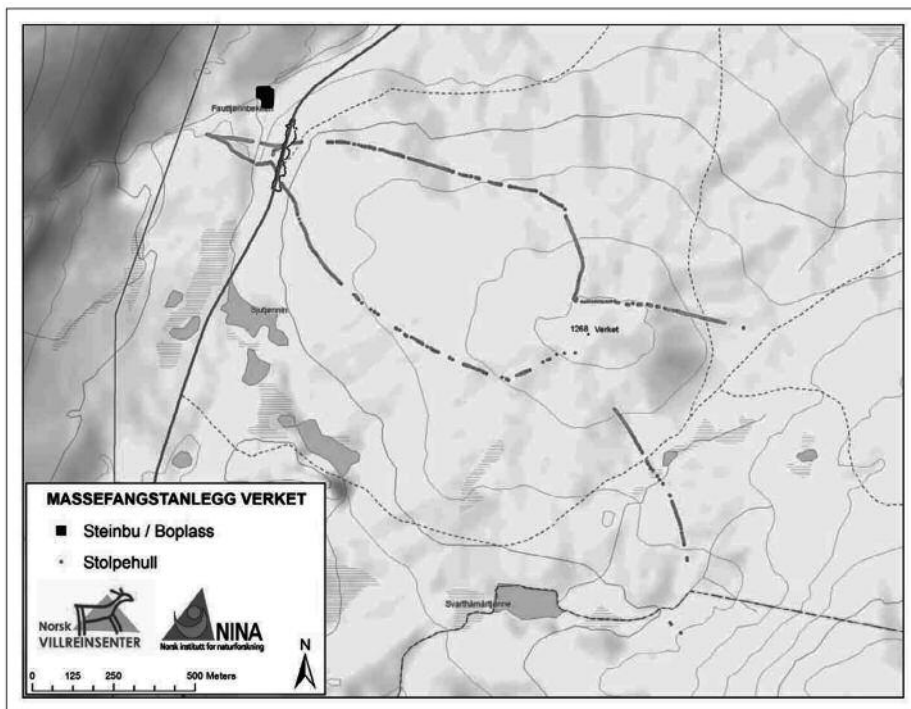
Anlegget ligg på fjelltangen mellom den austlege delen av Ottadalen og Nord-Gudbrandsdalen sitt hovuddalføre i Lesja kommune, Oppland fylke. I villreinsamheng utgjer dette den austlege delen av Ottadalen nord villreinområde (Jordhøy m fl. 1996). Lokaliteten ligg innafør eit geologisk sett rikt område, med omdanna kambrosiluriske, sedimentære bergartar (Vøgt 1974).

Inngangen på anlegget ligg på høgda *Verket* 1268 moh. Dette høgste partiet er dominert av lavhei med til dels mektig lavdekke. I dei lågast-liggjande delane mot avlivingskvea i vest (ca 1180 moh.) er det meir innslag av lyng og snøleie. Eit roleg og slakt landskap med nokre morenerygger i nedste delen i vest karakteriserar lokaliteten. Ein kjenner ikkje til at det har fungert som noko sentralt trekk- eller bruksområde for reinen i nyare tid. Frå teljingar og observasjonar som er gjort i dette villreinområdet, er svært få frå denne austlege delen. Mindre bukkeflokkar kan ferdast her no og da.

Anlegget sin konstruksjon og utforming

Fangstsystemet inneheld 3 hovudelement; bægje (ledegjerde), samleleve og avlivingskve. Vi kjenner til liknande anlegg frå det nordlege Rondane (Jordhøy m fl. 2005). Trestolpar har vore eit hovudelement i anlegget, men korleis "gjerdekonstruksjonen" var utforma elles veit vi ikkje nøyaktig. Truleg har det i avlivingskvea vore "tett" gjerde med "slinder" mellom stolpene. I samleleve og ledegjerdet kan det ha vore tilstrekkeleg med skremslar (flagrande ting av never, furuspiler m.v.) montert på toppen av stolpane/vardane, slik til dømes Mølmen (1986) har skildra det. Frå liknande villreinfangst i Sibir nemner Storå (1968) at gåsevenger montert på vardar har vore nytta som skremsel.

Stolpehola er godt synlege og skimtaast gjerne som små steinkransar i markoverflata, ved at det har vore nytta steinkiler/-forstøtning slik at stolpane skulle stå stødig. Det er også tydeleg at storleiken på stolpehola

Rusefangstanlegget på Verket med samleleve, avlivingskve og bægje (ledegjerde) framstilt på kart. Vegskjeringane ved Slådalsvegen er antyda. Kart: NVS/NINA.

aukar markert framover mot spissen av rusa i avlivingskvea (rundt 25cm i diameter på det største), kor det naturleg har vore størst fysisk påkjenn-
ing (press frå reinsdyra). Samtidig minkar avstanden mellom stolpehola
fram mot rusa og den kan her vere under 2 m, mot omlag 3–4 m i
samlekvea. Inn mot opninga i ruseanlegget ved det høgste punktet
Verket stig terrenget for så å flate ut og falle svakt vestover i samlekvea.
Interessant er utnyttinga av ein markert tversgåande morenerygg i
avlivingskvea, som har skjerma for innsyn til sjølve spissen på rusa,
når dyra har kome springande. Når dyra har passert denne ryggen har
dei kome fullstendig under fangstfolka sin kontroll, då denne ryggen sin
stengelseeffekt og solide gjerde elles har stengt på alle kantar.

Omfang og mål

Ved registrering av anlegget i 2000 vart standard registreringsprosedyre
følgt og GPS-posisjon vart registrert i kvart 4–8 stolpehol, avhengig av
synbarheit, noko som vart vurdert tilstrekkeleg til å kunne framstille/
visualisere og tolke anlegget på kart og i eit digitalt 3-dimensjonalt bilde.
Hausten 2010 vart alle synlege stolpehol målt inn på nytt, for å få eit enda
meir nøyaktig bilde av anlegget. Bilvegen over Slådalen har ført til at
fleire stolpehol er øydelagt, spesielt i det sørre gjerdet mellom avlivings-
kvea og samlekvea.

Datering

Det vart teke prøve av ein trerest i eit stolpehol ved spissen av anlegget.
Kalibrert alder var AD1215–1290 (14 C alder før nåtid 785 ±75).

Buplassar

Det gjekk fleire år før ein fann buplassar tilknytta anlegget her, men ein
hadde ei sterk kjensle av at det måtte ha vore slike i nærleiken. Hausten
2005 vart det så ved hjelp av metalldetektor lokalisert mykje jarn-
fragment i grunnen om lag 150 m nordaust for spissen av rusefangst-
anlegget ved ein bekk. I same området vart det så funne konturar/
omriss etter fleire tufter/buer på eit grasdekt platå i bekkedalen her.
Ein kunne og sjå tydelege spor/stiar etter vegen som har vore nytta frå
anlegget og ned til buplassen. Her vart det mellom anna funne ein
hesteskosaum.

29. september 2006 sette så Fylkesarkeologen i Oppland, Espen Finstad,
i gang ei avgrensa utgraving av ein mødding ved buplasslokaliteten her.

I den utgravne sjakta vart det funne mykje bein og gevirrestar av rein. Sjølv om dette materialet enno ikkje er granska av osteolog, tyder gevirmaterialet på at fangsten har gått føre seg på sommaren og hausten. Det ser og ut til at det har vore både små og større reinsdyr i fangst-materialet. Det vart og samla inn tenner frå reinskjevar og sendt veterinærinstituttet i Oslo for genetisk analyse. Resultata viste at desse reinsdyra var genetisk klart meir lik Dovre-Rondanereinen enn reinen som no held til i Ottadalsområdet og som har tamreinopphav (Knut Røed pers. melding).

NINA-rapport 643 Villreinen i Ottadalen.

Ved Bessvatnet. Foto frå Reidun Randen, fotosamling etter Anders Valde Aasheim.

Snøskred på Skårvangssætrene

Av Eirik Haugen

Rundt 28. januar 2012 har det gått det største snøskredet på Skårvangssætrene noensinne. Hortsætra og Jotsætra (tilhørende Tom Erik Gården) er fullstendig ødelagt – og også fjøset hos Steinar Kolstad.

Området er rasfarlig - iflg. min bestemor; Dina Haugen, så har Hortsætra blitt tatt av skred tre ganger. Altså er det fjerde gangen nå sist vinter. På grunn av dette så har husa blitt flytta lenger ned på sæterkveva, men det hjalp ikke denne gangen. Forrige ras var i 1945. Kari Horten påstod at hun sommeren før hørte tre slag på vinduet hver kveld når hun la seg. Dette tolka hun som et varsel om hva som skulle skje. I 1945 reiste også Ola Stasvikens skåle. Den reiste av lufttrykket, og det samme er vel tilfelle med Kolstads fjøs nå. Det er enorme krefter, og Djupdal er farlig. Men det gamle steinfjøset som står der, er bygt inn i bakken for at skredet skal gå over. Aldri har skredet vært så stort før.

*Dina Haugen f.2.11.1907.
Bildet er frå 1941. Foto frå
Norddalsarkivet.*

Denne gang gikk det ikke menneskeliv. Riktig så bra gikk det ikke i 1878. Da omkom Ole Olsen Sandbugard i et skred under Slettsvaet. Han var på rypejakt 6. januar, noe som var "den gamle juledagen" - iflg. en tidligere kalender. Folk i Skårvangen trodde at ulykka skjedde fordi at det var helligdag, og mange var redde denne datoen. Ole var forlova med sin nabo, Ymbjør Teigen og hun var gravid. Familien har i ettertid også hatt dramatiske ulykker på samme dato.

Sommeren etterpå var Ymbjør budeie på Milthaugsetsætra. Der gikk hun og så på det blanke Slettsvaet der kjæresten omkom. Det kunne ikke være noen lett sommer. Da tiden nærmet seg, og hun skulle føde - så var det noen som bød seg til å komme på sætra. Det nektet hun, hun ville være alene. Så fødte hun en sønn 28.07.1879, og han ble kalt Ole etter sin avdøde far. Ole dy. dro til Lakota i 1897, Ymbjør hadde dratt 5 år tidligere. I mellomtiden hadde nok Ole bodd på Svare hos slektninger der. Ymbjør gifta seg Paulson i Amerika, og sønnen Ole fikk to sønner i USA. Den ene hadde en jernvareforretning og den andre ble overdommer i Bismarck. Etterslekta har vært her å sett på minnesteinen som står oppsatt over Ole Sandbugard. Den er laget av en fra Einstulen, men kanskje den nå har gått i raset 2012.

I mars 1832 skjedde også en fæl skredulykke. John Gardshaugen og sønnen Ole var i Krossdalen etter moselass. Den ene kjørte med okse og den andre dro skikjelke. De hadde sikkert kommet opp Måsådregje, og til Krossdalen litt vest for Skårvangssætrene. På vei hjem løsnet det et skred og tok faren 30. mars. Den stakkars sønnen hadde søsken hjemme helt ned til fire år. Faren omkom. Mye av etterslekta kom til Lia i Lom. Ole Syversen Lillenget omkom også ved ulykke, men på et litt annet vis. Han skulle dra hjem ved fra de stupbratte bakkene ned mot Finna. Der reiste han på isen 24.november 1874. De fikk slite hardt, og utsatte seg for en del fare. Ole's enke flytta til en sønn i Amerika, men det var vel heller ikke problemfritt. Eldre folk som kom til et nytt land og et fremmed språk. Vi får håpe at enka Guri Olsdatter Bråtå hadde samme humor som sønnen Ole i Amerika. Ole ble veldig gammel, og han ble intervjuet av Decoraposten. De ville da vite hvordan en skulle bli så gammel, og frisk i høy alder. Da smilte Ole "Lillegren" og svarte: "Jo, du skal ikke gjøre noenting før du har spist om morgenen - og ikke så mye etterpå heller." Han var kjent for å være en god humorist. Til slutt skal jeg ta med at Hortsætra ble kalt Stor-Jo-sætra, og Uppi-stugu-sætra ble kalt Marit-kvea i gamle dager. Dypdalen sæter tilhørte Sandbugarden, men ble delt da Jota ble skilt fra Sandbugarden. Deretter ble sætrene solgt til Nygård (Brynnhildøygarden) og til Ødegården nordre. Haugasætra ble solgt til Øy i Vågåmo. Derav navnet Øyahaugen rett bak sætra. Haugen gjorde om handelen i 1752, for da hadde det blitt nye eiere både på Øy og på Haugen. Nilsøygarden og Gjeilen har også sæter i området - litt lenger nord. Bakken og Vang (opprikelig nedre Øygardens sæter) ligger nærmere Skårvangen og er utenfor rasområdet. Sætrene fikk vei på 1970-tallet og da ble det dyrka opp en del ny jord i området, men sætringa opphørte høsten 2007.

Pulløibue

Av Erland Grev (frå hytteboka):

Pulløibue er uppsett 1812 eller 1813 av ein gut frå Sygard-Snerle, Gulbrand Hansson Snerle, som etter det ein veit var av fyrste ekteskap til Ingri Jakupsdotter Snerle fødd Dahle i Ottdale. Ho vart seinare uppattgift med Iva Christenson Bjørnstad. Det var husbondsfolket på Sygard Snerle. Gulbrand Hanson gjekk lauskar, ogift til han seinare gifte seg og sette bu på Steinfinnsbø i Heidale. Han var halvbror åt far hans Ivar Kleiven. I boka "I gamle Dågå" fortel Ivar Kleiven um far sin, Jakup Snel-Kleiven og Gulbrand Snerle i stykket um Jo Gjende.

Gulbrand lyt berre så vidt vore framsluppe for presten da han bygde bue på Pulløin. Det var fisking og skjoting som var livet hans og derfor vart det i fjelle han livde for det meste. Attåt veidarlivet vart Gulbrand kjendt for å vera någå tå ein styrar som fann på mange slags spell og ap med folk som var meint som moro, men ofte gjekk vel vidt slik at moroe helst

Pulløibue i 2005.

vart burte. Han Gulbrand var ikkje maur på at han terrast ved han Jo Gjende hell slik at døm støtt vart ovini andre hel tredje dagen når døm var i lag i reinsjakten. Etter at han kom åt Steinfinnsbø var Gulbrand ein stø og drivandes kar.

Det var ikkje vanleg at ein lauskar (ogift gut som går lenge heime på garde) sette seg upp eige fiskebu. Eitt slik tefelle var den gamle Larsbue som Stae-Lars sette upp ogo Fugelsætre. Pulløibue hans Gulbrand Snerle her på Pulløyn og Jobue på Gjendesose som Jo sette upp i 1845.

På sine gamle dågå, i 70-årom, baud Gulbrand bue fram til salgs bl. andre til Ole Lunde på Sorem. Det vart Tor Viste som saman med verbror sin Ole Bu frå Sel som kjøpte bue av Gulbrand Steinfinnsbø. På denne tid hadde truleg Ole Bu kjøpt Sande i Nordherrad i grannelaget til Tor Viste samstundes som han gifte seg med Ragnhild Viste, syster til Tor. Det låg såleis naturleg an for samdrift i fiskeriet med dei tvo. Men dei spelte båk konkurrans og såleis kom bue på salg att. Pål Frisvold som på den tid var bankkasserar i Vågå Sparebank vart ny eigar saman med advokat Rolf Jacobsen. Umkring 1904-05 har ein Kristen Simonsen vore medeigar.

Sigurd Hoen Backe ved Pulløibue i 1977.

Ola Bu, Thor Viste og Ola Østrem har havt bue nede og sett ho uppatt. Rolf Jacobsen vart til sist eineeigar og etter han sonen Albert Jacobsen, Hamar.

I 1970 årom var bue sterkt til nedfalls og trist og skrøpeleg og sjå. Ho var ikkje lenger buande i. Albert Jacobsen fekk så utvist ny tuft på baksida av vatnet på vilkår at den gamle Pulløibue skulle rivast, fjernast og tufti ryddast.

Arne Heggero, som då var fiskeuppsyn, stelte Jacobsen til å gje bue åt Vågå Historielag. Dette vart så. Historielaget vende seg til Gudbrandsdal Skogforvaltning som gav

samtykkje til at laget skulle få restaurere bue og hava ho ståande på sin gamle plass avgiftsfritt.

Historielagets styre gjorde straks vedtak um å tekkje uppatt bue for å bevåra ho. Bue var den gongen fæl å sjå på. Det var vel ingen som da tenkte på at det skulle bli brukandes husvære meir. Det rummet som i dag er soverum er opprinneleg rum for kjøtt og fisk, utan glas, men med eige utdør og heilt fråskilt rette bue med heil timbra delingsvegg. Seinare i tin er delingsveggen delvis utusågå, eit lite glas med ei rute er tiset og rummet bordkledt med faspanel. Timberet i dette rummet var ikkje rødt knapt nok berkt.

I 1982 reiv Arne Heggero av panelet og kasta ut golvet. Erland Grev tok så fatt restaureringsarbeidet, bordkledde rundt um etter at veggen var oppretta og isolerte med glava og plast. Nytt stubbloftgolv med glava isolasjon og 3 strøk lakk. Nye glas. Han gjorde og 2 køiesenger, budør, bord, 4 krakker, skåpdører og hyllor. I 1983 vart det gjort ny stor benk. Sumaren 1982 var serskilt varm og god. Det var trivleg arbeide på Pulløin da. Arne Heggero hjelpte til og Johanne Grev var anleggskokke og drap samstundes mykje mehenkje.

Takrestaurering i 2007, familien Hoen. Alle foto utlånt av Margit Hoen.

Gulbrand Hansen Snerle

Av Knut Raastad

Ein bordbit som er sett opp over døra innvendig i Pulløybua har innskore årstal 1813. Gulbrand Hansen Snerle som sette opp bua vart fødd i 1798, han var såleis berre 15 år da han bygde bua. Gulbrand vart gardgut på sygard Snerle, faren var Hans Hansen Snerle f. 1771. Fyrste kjerringa til Hans døydde tidleg, og Hans gifta seg i 1792 opp att med Ingri Jacobsd. øvre Dale (1770-1859). I 1799 døydde både Hans og den 15 år gamle sonen frå fyrste ekteskapet som også heitte Hans. Ingri sat da att med den knapt eitt år gamle sonen Gulbrand samt dottera Kari på 6 år.

Sygard Snerle ca 1930. Foto: Hans Joramo.

I 1800 gifta Ingri seg opp att med Iver Christensen Bjørnstad (1768-1856) og dei fekk 6 barn, bl.a. Jacob Snerle Kleiven som var far til Ivar Kleiven.

Gulbrand vart gift i 1816, berre 18 år gammal, med Ragnhild Poulsdtr. Bjørnstad (1795-1880). Ho var dotter til Poul Christensen Bjørnstad (1751-1831), og stefaren til Gulbrand, Iver, var såleis onkelen hennar. I 1817 overtok Gulbrand sygard Snerle frå stefaren, det var Gulbrand som hadde odelsretten etter faren. Iver hadde tidlegare kjøpt søre Kleiven. Gulbrand og Ragnhild Snerle fekk barna Ingri 1817-1900, Hans 1818-1879, Guri f. 1821, Mari f.1824, Iver f.1828 og Poul 1830-1874.

I ein artikkel i «-sagt og skrivi» om Svarvarhaugen er Gulbrand Snerle nemnd. Han dreiv mykje med fehandel og hesthandel, og ein gong han hadde kjøpt ei merr og fleire ungfle frå Veggum hadde han gjordt avtale om at betalinga skulle vera arbeidsplikta til husmannen i Svarvarhaugen i fem år.

Svarvarhaugen var husmann under Eide som låg under Snerle. Denne handelen visste ikkje husmannen Knud Knudsen om før han vart tilsagt til arbeid på Veggum. Han likte ikkje denne form for slavehandel, og med kjerringa hans Marit som pådrivar vart avtala mellom Gulbrand og Veggum'n gjordt om att.

Gulbrand Hansen Snerle var altså halvbror til Jacob Snerle og såleis onkel til Ivar Kleiven, og frå far sin har nok Ivar Kleiven høyrd jakthistoriene og påfunna som han skriv om i «I gamle Daagaa» i kapittelet om Jo Gjende. Der skriv Kleiven også at «Han Gullbran Snele va i di yngre Daag'om sine og ei Ti' fram-ette, ein Drikkar og ein Styrar 'taa verste Slag. I fyll'n va han saa aagaa-lous og ovørin te aa faaraa me Gap og Fantstrøk, at de va stor Fare aa bli forr 'om. Han aatte Sygard-Snele og gijfta se Pening te, men me Gards-Brukje gjekk de att-aa-Bak for 'om, for antell foor han paa Vidden og drakk, hell-ou laag han i Fjelle paa Fisking og Skjoting.» Det gjekk heilt over styr og i 1826 vart Gulbrand Hansen Snerle erklært umyndig fordi han «i yderste Grad var hengiven til drik og ødselhed og indlader sig endog i mindre beskjenket Tilstand i daarlige Handlinger». Det var svigerfaren som hadde meldt frå, og bror til kjerringa Christen Poulsen Bjørnstad vart oppnemnd til verge.

I 1832 makeskifta Gulbrand Hansen med Ole Christensen (1753-1838) slik at Gulbrand fekk Baarstad og Ole fekk Snerle og Eide.

Ole Christensen var frå ner-Bjørnstad og bror til Iver og Poul og dermed onkel til Ragnhild, kjerringa til Gulbrand. Sonen til Ole, Thor Olsen, overtok Snerle i 1837. Tor og kjerringa hadde ikkje barn, men tok til seg ein son som syskjenbarnet Christen Poulsen Bjørnstad hadde utanfor ekteskap; og det vart han, Paul Christensen, som seinare overtok Snerle. Ragnhild, kjerringa til Gulbrand, var såleis tanta hans. I tillegg var kjerringa til Thor Olsen syster til mor hans.

Gulbrand Hansen var ikkje lenge på Baarstad. Alt våren etter han overtok, i 1833, leigde Gulbrand bort Baarstad, men han heldt att setra i Sallia. Så i 1838 selde han Baarstad til Guttorm Poulsen Bjørnstad som var bror til Ragnhild, det var bror deira Christen Poulsen Bjørnstad som verge for Gulbrand som ordna handelen. Betalinga var ein obligasjon med pant i garden. Truleg var både makeskiftet mellom Baarstad og Snerle og seinare bortleiga og salget av Baarstad heilt nødvendig for å redde noko av eiga til Gulbrand og Ragnhild. Og det var Bjørnstad-folket som på alle måtar var dei næraste til å stille opp, dei var folket til kjerringa Ragnhild og også til halvsyskjena hans. Det høyrer og med til historia at Ragnhild fekk ein betydeleg arv etter faren da han døydde i 1831.

Gulbrand kjøpte Steinfinnsbø i Heidal i 1843, og panteobligasjonen i Baarstad vart da brukt til betaling. Sonen Paul Gudbrandsen overtok Steinfinnsbø i 1861. Dottera Ingri vart hushaldar i ner-Skaar. Sonen Hans var ugift og budde på Steinfinnsbø. Mari vart gift med Iver Ekre og reiste til Amerika i 1857. Guri vart gift med Hans Fjerdingsren og flytta til Dovre i 1852 og truleg til Amerika seinare. Iver reiste til Amerika i 1853. Hans Gulbransen døydde i 1883 85 år gammal.

Kjelder:

Ivar Kleiven: I gamle Daagaa.

Frå Dagningen 1955: Eit husmannsminne, -sagt og skrivi gjennom ti'in 2003.

Pål Øystein Kvarberg: Slekter i Vågå og Lom, 2000.

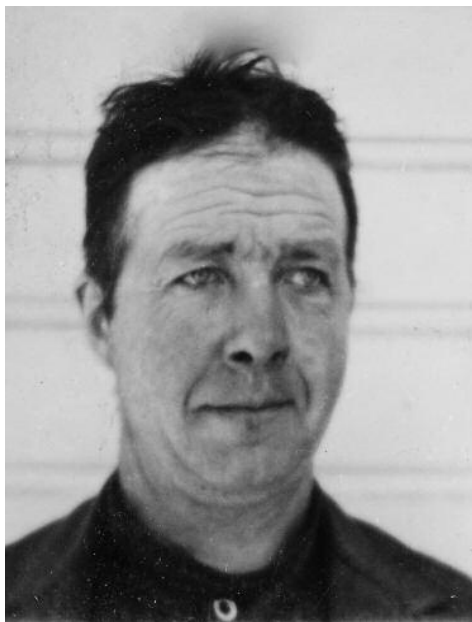
Nordalsarkivet: utskrifter folketeljingar, kyrkjebøker og tingbøker.

I tjeneste for Vågå kommune og Vågå Bruk

Av Erik Holø

Man skylder gjerne på skjebnen når man i ettertid skal prøve å gjenoppfriske noe av sin vei gjennom livet. Selv har jeg en viss tiltro til skjebnen, kanskje fordi han har vært så snill mot meg. Skjebnen ville det i alle fall slik at Vågå kommune i 1955 fant ut at tiden var inne for å få en teknisk sjef, kommuneingeniør.

Pådriveren var utvilsomt Anders Bjørkheim som da var ordfører. Han var gammel veiarbeider, praktisk anlagt og utvilsomt godt utrustet. Det skjedde mye positivt i kommunen i Bjørkheims tid i ordførerstolen. Vågå var da også relativt tidlig ute med å få seg kommuneingeniør. Hvor stor søkingen var til stillingen vet jeg ikke, i alle fall, jeg ble ansatt med tiltredelse 1. juli 1955. Da hadde jeg allerede tyvstartet. Ordføreren hadde hastverk med å komme i gang med veibygging, behovet var stort, og kanskje hadde han nevnt veibygging i sine valglofter.

*Anders Bjørkheim 1941.
Foto frå Norddalsarkivet.*

Jeg var altså i gang med grendeveien Skårshaugen- Granrud på Lalm, og som alle veianlegg jeg kom til å befatte meg med var også dette et givende oppdrag. Mange av bygde- grende- og seterveiene var knapt fremkommelige for større biler. Neste veianlegg ble Storvik-Storviksødegård og Storvik-Fjellveien med bl.a. ny bro over Tessa, vei Eidefoss-Orrhaugen, utbedring av veien gjennom Synslien, forlengelse av veien i Griningsdalen, ny vei til Valdesetrene, forlengelse av vei til

øvre Holungsetrene. Anlegg og/ eller utbedring av gater i Vågåmo og på Lalm foregikk kontinuerlig i takt med boligbyggingen. Byggingen av veien Sveum- Grevrusten bød på mye fjellsprengning. Også her hadde jeg nytte av et godt samarbeide med veikontoret som ennå var i Vågå ved at jeg fikk lånt ut en eller flere med sprengningssertifikat. Veien gjennom Myrumsgrenden fra Grøna til Vågårustveien med ny bru over Holungen ble også opprustet til brukbar standard. Alle disse veianleggene ble bygget med statsbidrag som vanligvis dekket utgiftene til maskinarbeidene. Forutsetningen var vanligvis at berørte grunneiere gav fri grunn til omlegginger eller utvidelser, og at de også kunne pålegges å delta i pynting av veiskråninger og grusing.

Et spesielt veiprojekt som jeg personlig var glad for å ta var å bygge vei på Tolstadåsen til Nysæter og Rustegårdene med forlengelse til Tjorsæter og vei til Råsdalssætrene. Vågå kommune fikk mindre glede av disse veiene idet denne delen av Tolstadåsen gikk over til Sel ved kommunereguleringene noen få år senere. Ellers var naturligvis bulldoseren den nye redskapen som nærmest revolusjonerte veibyggingen så vel som anleggsarbeidene generelt.

I en nyopprettet stilling måtte jeg organisere teknisk etat fra bunnen av. Det var for øvrig enkelt nok, jeg var den eneste ansatte, uten kontorhjelp. Før kommunehuset ble bygget i 1957 hadde jeg kontor hjemme, herfra arbeidet jeg med oppmåling av nye tomter i regulert område, med kartforetning, skylddelingsforetning, å ha Sorenskriverkontoret i Vågå var til stor hjelp. Med ny brannlov var stillingen som brannsjef en del av jobben. Kommunen overtok et etter forholdene godt frivillig brannvesen som Vågå Brannkasse hadde organisert og bekostet. Jeg var brannsjef med heldøgns vakt hele året, heldigvis med Iver Sønstenghaug som brannmester. Selv hadde jeg utdanning fra Norges Brannskole. Og fikk med en gang vervet nye, yngre brannmenn. Jeg fikk også Langmorkje Almenning til å investere i eget brannvesen ved Randsverk Sag, der jeg sto for innkjøp av utstyr og trening av de ansatte .

Kommunehus

De kommunale kontor var spredt over hele Vågåmo, ordfører Bjørkheims kontor var en liten skrivepult og et arkivskap i et hjørne i stuen. Bygging av kommunehus ble naturlig nok første prioritet. Det hadde like før krigen vært arrangert arkitektkonkurranse der flere kjente arkitekter

deltok. Vinneren ble Knut Knutsen, en av de mest anerkjente norske arkitekter. Som ansvarlig byggeleder fikk jeg heldigvis Eidefossjef Kristian Haraldseth som formann i byggekommiten. Ivar Øvre var formann. Jeg sier at jeg var heldig som fikk Haraldseth som formann i byggekomiteen, og jeg mener at A/S Eidefoss og Vågå kommune nærmest skjøt gullfuglen når daværende ordfører Syver Kleiven i 1936 møtte Haraldseth i Oslo og fikk ham som bestyrer i et A/S Eidefoss som til da i årevis nærmest hadde balansert på konkursens rand, samtidig som også kommunen i perioder hadde vært under administrasjon. Sammen dannet de nok et tospann som i årene frem mot krigen smått om senn dro både Eidefoss og kommunen inn på sikker økonomisk grunn. For meg ble Haraldseth gjennom år en god mentor, han stilte krav til de han skulle samarbeide med, de samme krav stilte han til seg selv.

På bukken ved OKB-verkstaden med kommunehuset i bakgrunnen. Utflykt frå Valbjør ca 1960. Foto: Dirk Lont, utlån Kai Valbjør.

Tilbake til kommunehuset, den 7. mai 1956 satte vi spaden, jeg mener først bulldoseren i matjorden og så gravemaskinen i grusen på Matåkeren, og i august 1957 kom den store flyttedagen da alle kommunale kontor samt lensmannen kom under samme tak. Det var et travelt, men lærerikt år. Bygget med alle konstruktive elementer i armert betong var krevende, faste rutiner med byggemøter hver 14. dag der jeg måtte levere min rapport over antall ansatte, utførte arbeider i perioden, planlagte arbeider kommende to uker, nødvendige tegninger fra arkitekt og/ eller konsulent, eventuelle besøk av de samme. Kopi av rapporten til alle som hadde bruk for den. Byggekomiteformanns Haraldseths krav til orden var en god skole, likeså samarbeidet med arkitekt Knut Knutsen. Han var anerkjent som en av etterkrigstidens betydeligste arkitekter, han hadde vunnet konkurransen om

*Bygging av OKB-garasja ca 1961. Dei tok tidleg i bruk limtre.
Foto frå Erik Holø.*

kommunehus i Vågå med en plan som innbefattet både kommunehus og samfunnshus, en plan som ville ha dekket hele det område som nu dekkes av kommunehuset og Eidefoss. Når kommunens økonomi begrenset anlegget til et nøkternt kommunehus så aksepterte Knutsen det og resultatet ble det enkle bygget med flatt (og omstridt) tak som vi husker. Lørdag 31. august 1957 ble flagget heist på den brunbeisete flaggstangen ved kommunehuset.

Da hadde jeg allerede tegnet den nye brannstasjonen i Brennom, med plass for to brannbiler + pumper og annet utstyr, stor leilighet og tannlegekontor med venterom i 2.etasje, og byggingen kom i gang samme høst og sto ferdig våren 1958. Da ble det også anskaffet ny brannbil med frontmontert høytrykkspumpe, et ganske revolusjonerende tilskudd til brannberedskapen den gang. Fast ansatt feier fikk opplæring på Norges Brannskole.

Renovasjon og industriområde

Behovet for ordnet renovasjon, spesielt i tettbebyggelsen i Vågåmo og Lalm var stor. Jeg fikk avtale med eieren av Haugøy om bygsling av 2-3 dekar i Haugøys havneløkke ved Finna, i det som senere ble industriområde. Avtale med en renovatør som hentet avfall etter frivillig avtale hos de som ønsket det, renovatøren var også ansvarlig for avfallsplassen, dekking av avfallet med jord. Plassen ble inngjerdet. Ganske snart ble det klart at behovet for tvungen renovasjon var der. I første omgang ble dette vedtatt for det regulerte område i Vågåmo og Lalm. Avfallsdunker ble innkjøpt, sammen med renovatøren var jeg selv med ved utleveringen av disse til alle husstander. Noen protester, noen unnløst å bruke dunkene, noen få kom i retur, men dette var barnesykdommer, og utbyggingen av renovasjon kom snart til å omfatte hele kommunen.

Jeg kartla hele det som i dag er industriområdet, og fikk de nødvendige vedtak som sikret at området ble båndlagt til formålet. Første bedriften her mener jeg var en betongvarefabrikk.

Samfunnshus

Lalm 1958, Sjørdalen 1959 og endelig Vågåmo 1961. 3 stk. samfunnshus på 3 år, det var visstnok norsk rekord. Dertil kom svømmehallen i forlengelsen av samfunnshuset i Vågåmo. Jeg mener å kunne hevde at jeg var med bokstavelig talt fra bunnen av på alle prosjektene, og det var like

moro og like givende hver gang. Statens Ungdoms- og Idrettskontor, heldigvis med Rolv Hofmo som sjef satt på tippemiddelpengesekken, jeg tror han hadde en viss forkjærlighet for oss i Vågå. I innspurten på svømmehallen var byggekomiteen i pengeknipe, formannen og jeg søkte audiens hos Hofmo, det var for øvrig en enkel seremoni, vi spaserte direkte inn i hulen uten å bli heftet av forværelsesdamen. Hofmo var selv gammel idrettsmann, selv hadde jeg en fortid som medlem av BUL i Oslo, om dette var avgjørende vet jeg ikke, i alle fall, sjekken på kr. 25.000, et ganske så stort beløp den gang, fikk vi over bordet, svømmehallen var reddet og det kom vann i den også.

Jutulheimen: Pådriveren her var Ingvald Kleiven, og jeg ble fra første dag med i oppbyggingen, naturlig nok ble jeg ansvarlig for at grunnmurene ble i alle fall i vater.

Stein

Aktiviteten i klebergruvene på Bårstad, bruddene og verkstedet på Sagflaten var avtagende. De mange skiferbruddene i kommunen hadde ikke vært i drift på mange 10-år. Interessen for skifer var økende. Jeg tok kontakt med flere firmaer i bransjen, en fagmann fra Rieber i Bergen kom til Vågå og bekreftet at skiferkvaliteten i de gamle bruddene langs Finna i Skogbygden var så god at bruddene burde være drivverdige. Hvor mange gamle og nye brudd som etter hvert kom i drift, og hvor mange som var engasjert har jeg ikke sikre tall for, men aktiviteten var betydelig i mange år. Når de fleste bruddene nu er ute av drift igjen tror jeg kan bero mye på dårlig planlegging.

Småkraftverk: Jeg fikk være med på Knut Lunds utvidelse av hans kraftverk i Bessa, og sto for planleggingen og byggingen av Halvdan Lies kraftverk i Stuttgongsfossen.

Skole

Vågå var visstnok den andre kommunen i landet som nærmest ble prøvekanin for den nye skoleordningen. Dette fikk jeg være med på, paviljongbygg var den rimeligst byggemåten, jeg tegnet det første utkastet, men fylkesarkitekten sto for planene senere, byggene har gjort tjeneste inntil nylig. Skolen i Vågå var nok også attraktiv for lærerne, jeg tror kommunen fikk en grunnstamme av gode lærerkrefter. Problemet var mangel på boligtilbud. Heldigvis hadde vi en fremsynt formann

i skolestyret, Hans Skjellum, og når jeg foreslo å bygge lærerboliger så var han med på notene. Vi reiste inn til Husbanken og fikk, visstnok som første kommune Husbanklån på 2 stk tomannsboliger, vi var visstnok også av de første kommunene som bygget lærerboliger.

Når behovet for utvidelse av kapasiteten ved folkeskolen i Vågåmo meldte seg, dels på grunn av økte barnetall, dels på grunn av en begynnende sentralisering, foreslo jeg at kommunen sikret seg arealer inntil den eksisterende ungdomsskolen. Dette ble gjort, jeg tar litt av æren for dette, men jeg fraskriver meg ansvaret for at Arnstein Arnebergs prektige skolebygg fra 1916 ble revet. Den burde ha fått stå. Etter utbyggingen av den nye skoleordningen ble jeg valgt som den første formann i foreldrerådet. Heldigvis, jeg fikk Per Fergestad som sekretær, han kunne alt som jeg ikke kunne.

Tiltaksnevnd

Ca 1957-58 fikk jeg med meg herredsaagronom Jakob Brekken, almenningbestyrer Nils Haugen og veioppsynsmann Jon Strømstad i en uoffisiell tiltaksnemnd. Slådalsveien, Blåhøveien, skifer-og kleberdrift, hyttebygging var av prosjekter vi prøvde å puffe på. Jeg var med på planleggingen av skiheisen i Jetta, vistnok Norges lengste den gang. Den ble ingen suksess, men vi lærte vel litt som kom til nytte ved senere prosjekter.

Hotellet som ikke ble bygget. Sammen med Lars Kleiven “arvet“ jeg et prosjekt, opprinnelig planlagt i Maurvang-området. Her kom Tor Reiremo i gang og vi flyttet prosjektet til Lemonsjøen. Jeg hadde en dansk svoger som var arkitekt, sammen med ham utarbeidet vi et prosjekt ved Ransverksletten. Også her kom andre oss i forkjøpet, Knut Nettet kom til meg med tegninger til *Hotellet som ble bygget*. Jeg tør si at jeg her hjalp til så godt jeg kunne, med utstikking, grunnarbeider, alle tekniske beregninger, skrev søknader om byggetillatelse og alle lånesøknader, kontrollerte og anbefalte tilbud. Knut Nettet greide å få bygget hotellet, å drive det var verre, likevel, i dag bør byggeren få honnør, han starten en utvikling ved Lemonsjøen som kommunen har mye glede og skattepenger av.

Skiheisen som ble anlagt, ikke minst som et resultat av utbyggingen av Lemonsjøen Fjellstue som det i dag heter. Jeg var med å bygge skiheisen

som ble plassert der etter mitt forslag. Også dette prosjektet hadde en trang fødsel, men er i dag med å sette Lemonsjøen og Vågå på skiheiskartet, ikke minst på grunn av brødrene Villas satsing.

Helårsvei vestover ble aktuelt og i striden om veivalget blandet vi i "tiltaksnemnden" inn ved å arrangere stort møte på kommunestyresalen med veisjef og flere av hans ingeniører på den ene siden og med den frittalende veingeniør Gabriel Frøholm og hans kampfelle Richar Skjelkvåle på den andre siden.

Sponplatefabrikk: Også her var vi med når spørsmålet om plassering kom opp. Sammen med ordføreren og Kristian Haraldseth var Nils Haugen og jeg på besøk på fabrikken i Orkanger. Vi fikk også tilsagn om tomt for fabrikken fra Haugøy i det nyregulerte industriområdet. Vi arrangerte også offentlig møte i Vågåmo med stort fremmøte og agiterte for å tegne seg som andelseier i fabrikken. Vi fikk ikke fabrikken, men sponplatefabrikken og senere Norske Skog fikk mange andelseiere i Vågå.

Kart

Nytt reguleringskart for Vågåmo. Det gamle kart var fra 1939, foreldet og dekket for lite av aktuelle utbyggingsrådet. Jeg fikk kontakt med det den gang nystartede kartfirma VIAK som etter hvert er av de store i faget. Det var faktisk firmaets første selvstendige oppdrag og sjefen, ingeniør Brodal

*Erik Holø og ing. Brodal på Skagsnebb vinteren 1962.
Foto frå Erik Holø.*

og jeg sammen med en “flisgutt” gjorde alle forarbeidene med utsetting av trigonometriske punkt før det ble flyfotografert. Kartet i målestokk 1:1000 ble ferdig etter at jeg hadde sluttet.

Økonomisk kartverk. Også her var vi tidlig ute. Jeg fikk kontakt med nyansatt fylkeskartsjef Ødegård og foreslo for ordføreren at Vågå skulle melde seg på. Det ble vedtatt, og så var det å begynne med en gang, med orienteringsmøter i alle kretsene, Lalm, Sjørdalen, Tessand, Nordherrad, Skogbygden/ Skårvangen og Vågåmo. Jeg instruerte i merking av eiendomsgrenser, dette var en viktig del av prosjektet, oppslutningen var stor og resultatet deretter. Snekring av grensemerker ble satt bort til byggmester Sagsletten, det foregikk ved Ransverk Sag, der utpekte grendemenn hentet merker til sin krets. Sagsletten var også ansvarlig for bygging av noen hundrede trigonometriske punkter over hele kommunen. Til dette ble innleid helikopter. Vågå var den første kommunen i fylket og en av de første kommuner i landet som fikk sitt økonomiske kartverk i målestokk 1:5000.

Blåhøveien

TV-stasjonen var vedtatt bygget på Blåhø, og vei var stukket fra Rosten i Sel når Vågå, det vil si “tiltaksnemden” fik nys om dette. Vi innså de store fordelene og mulighetene en vei til Blåhø hadde, allierte oss med hotellvert, bilverksted og mekanisk verksted, byggevarer leverandører, lastebileiere og OKB, Randsverk Sag, innhentet tilbud fra et bulldozerfirma på utbedring av veien fra Vågåmo til Kjøyringen og ny anleggsvei fra Kjøyringen til Blåhø. Det kostet noen turer til Oslo og Televerket og vel også noen mer uformelle kontakter, men vi hadde full dekning fra kommunen, og i ellefte time fikk vi gjennomslag hos Televerket som sendte sin faste veiingeniør Jørgen Lysholm til Vågå. Jeg hadde på forhånd gjort meg godt kjent på strekningen, resultatet var at jeg gikk foran og stakk ut traceen samen med en flisgutt og ingeniør Lysholm gikk bak og tok de nødvendige målinger av stigning og kurvatur. Vi stakk veien, ca 11 km på en uke. Inntektene for de foran nevnte bedrifter på Blåhøveien i anleggstiden og senere er vanskelig å beregne, men det var sikkert verd innsatsen. Flertallet av anleggsfolkene var nok fra Vågå, den faste tilsynsmann ble fra Vågå, vi fikk utbedret bygdeveien i Øygardene og seterveien til Kjøyringen, vi fikk en Blåhøvei som i seg selv er en attraksjon som ennå ikke er utnyttet.

Slådalsveien Vågå- Lesja.

Min historie om Slådalsveien begynner egentlig langt tilbake i Magnhilds slekt. Før 1850 kom hennes tippoldeforeldre fra Hole på Lesja som forpaktere på Øi og siden har historiene om veien over fjellet gått i familien, ikke minst om tippoldemor Marit, født Hagen og direkte etterkommer etter norddølenes leder i slaget ved Kringen, Lars Hage. Som tidlig enke kjørte hun med hest og karjol alene over fjellet på besøk hos slekten på Lesja. Historien om hennes ferder over fjellet kan bekreftes, mange beretninger forteller om en kvinne av noe sterkere materiale enn de fleste, i nærmiljøet på Lesja titulert som “Hagen-madammen”. Hun var også av de første innskyttere i Vågå Sparebank og var med og stiftet Vågå Handelsforening i 1873.

Fra Vågå var veien den korteste til sjøen i Åndalsnes og ikke minst til Romsdalsmarknaden. Så snart jeg hadde begynt som kommuneingeniør tok jeg opp forslag om å undersøke muligheten for å få bygget veien. Ordfører Anders Bjørkheim som var veimann gav meg fullmakt til å arbeide med prosjektet og daværende ordfører i Lesja Ola Mølmen så vel som den neste ordfører, Jon Bottheim var positive, prosjektet var i det hele et eksempel på godt interkommunalt samarbeide.

Frå byggjinga av Slådalsvegen hausten 1959. Fotoutlån: Erik Holo.

Berg-karane, byggjing av Slådalsvegen hausten 1959. Foto frå Erik Holø.

Jeg var klar over at innsats fra Ingeniørvåpenet var nødvendig for å få økonomi i prosjektet. Jeg hadde gode kontakter ved Distriktskommando Østlandet og fikk med engang gjennomslag hos general Pran for at veien hadde beredskapsmessig betydning. Veien gikk dermed til Ingeniørregimentets øvelsesavdeling hvor sjefen, oberst Tveten gav tilsagn om innsats. Her var tidligere stortingsmann Anton Ryen til god hjelp, vi var på Stortinget og orienterte Opplandsbenken, (Treholt, Hovdhaugen) før vi reiste til Hvalsmoen hvor sjefen allerede hadde fått ordre fra DKØ om å avgi en avdeling.

Avgjørende for å få realisert planene var å få Langmorkje Almenning med på laget. De var da stort sett ferdig med Sjødalsveien og hadde god økonomi. Almenningen vedtok å forskutere veibyggingen. Veistyret besto av 5 medlemmer, en fra hver kommune, en for grunneierene i hver kommune, en fra Langmorkje, med Nils Haugen som formann og jeg som sekretær. Anleggsstart var 29. juni 1962. Veien åpnet 5. juli 1965. I tilknytning til Slådalsveien ble det bygget forbindelse fra Preststulen ned til skolen i Skogbygden, veien gav mulighet for rutekjøring og i sin

tid boligfelt her. De parseller av veien som ble bygget av Ingeniør-våpenet ble også stukket av våpenets ingeniører, resten var det jeg som stakk og hadde ansvar for fremdriften generelt. Et maskinfirma fra Lesja og et fra Vågå planerte hver sin halve del av traceen. Anlegget var generelt et godt eksempel på interkommunalt samarbeide. Det ble ikke utbetalt noen erstatning for grunn på hele strekningen. Ansvar for en bom på hver side av fjellet ble satt bort til et maskinfirma, vedlikeholdet ble også satt bort etter anbud.

Vågå Bruk

ble neste utfordring. Mangelen på stabile arbeidsplasser utenom jordbruket var Vågås handikap, her som i alle kommunene i regionen. At det ble møbelfabrikk som ble en del av løsningen var kanskje noe tilfeldig, men skjebnen ville det altså slik at en av grunderne i møbelindustrien på Vestlandet, Georg Stokke og hans bedrift Stokke Fabrikker så seg om etter muligheten for å etablere en datterbedrift på Østlandet for produksjon av furumøbler. Man skal vite at Stokke fikk mange tilbud, i alle kommune i Norddalen lå det industriområde klare, det manglet bare noe å fylle de med. I Vågå grep naturlig nok den nye ordføreren, Sigurd Granrud sjansen, selv fikk jeg være med på laget som forhandlet med

Vågå Bruk under bygging i 1965. Foto frå Erik Holø.

sundmøringene og ganske fort ble avtalen undertegnet. Da hadde jeg på forhånd fått tilsagn fra Anne Øi om å få leieavtale på hennes 15 dekar store hamneløkke i industriområdet. Vågå Bruk A/S ble stiftet med Stokke Fabrikker og en av Danmarks største møbelfabrikker Farstrup Savværk og Stolefabrikk som eiere, hver med 50 % eierandel.

Avtalen med Georg Stokke og Vågå Kommune gikk i korthet ut på at kommunen bygget en industrihall på 1000 m² med tilhørende flissilo, varmesentral og materialtørke som Vågå Bruk A/S skulle kjøpe ved ferdigstillelsen. Jeg fikk i oppdrag å forestå byggingen som kom i gang den 22.februar 1965. Heldigvis fikk jeg også nå med meg Kristian Haraldseth som formann i byggekomiteen, og 1.desember samme år startet produksjonen. Trygve Auale ble ansatt som formann, han fortsatte for øvrig også hos de nye eiere A/S Talgø inntil han ble pensjonist. Selv fikk jeg ganske tidlig etter kontakten med Georg Stokke tilbudt stillingen som disponent for Vågå Bruk, sa opp stillingen som kommunetekniker 1.juli 1965 og tiltrådte i den nye jobben samme dato. Når vi startet i 1965 hadde jeg en liste over søkere til jobb på Vågå Bruk på anslagsvis 100 navn, nesten ingen med erfaring fra industrien. Men det var en god opplevelse å kunne ansette mange ungdommer direkte fra ungdomsskolen, ungdommer som ellers ville ha gått direkte ut i arbeids-

Kåre Seljeflot, Erik Holø og Kåre Stokke i 1970. Foto frå Erik Holø.

ledighet, alternativet ellers var livet som pendler, stort sett til Oslo-området. De fleste ble hos oss til de møtte til militærtjeneste for så å komme tilbake, for mange resten av yrkeslivet. Vi var også den første bedriften som ansatte kvinner i produksjonen, alle ansatte på sømavdelingen var kvinner. Vi var også den første bedriften som i samarbeide med datidens NAV, trygdeetaten og arbeidskontoret ansatte medarbeidere med nedsatt arbeidsevne, dette var altså før GIAKS.

For meg ble de 15 årene på Vågå Bruk en lykkelig tid, med mange og ofte store utfordringer. Resultatregnskapet måtte være positivt. I 1970 kjøpte Georg Stokke ut sin danske medeier i Vågå Bruk, men vi beholdt i alle år danskene som en betydelig kunde. Tidlig på 1970-tallet fikk jeg også bli med Georg Stokke å etablere et datterfirma i Tranås i Sverige som en underavdeling av Vågå Bruk. Halvfabrikata gikk i vognlaster til Tranås for ferdigmontering og salg på det svenske marked, dette salget tok 3-4 svenske agenter seg av.

I disse 15 årene på Vågå Bruk, som årene i Vågå kommune, perioder der arbeidsdagen noen ganger ble i lengste laget. Alle 3 barna kjente heldigvis far i alle år, men jeg gav de neppe den oppmerksomheten de burde ha fått. Heldigvis, Magnhild tok seg av omsorgen der jeg kanskje ikke holdt mål. Like heldige var vi ved at vi i alle år var en familie der 3 generasjoner levde og arbeidet sammen, bestemor og bestefar var alltid gode å ha i føderådsbygningen. I 1980, etter 15 år som leder av Vågå Bruk fant jeg altså ut at det var tid for å slutte, leken var i alle fall god, vi hadde 55 ansatte og rimelig gode resultater. Lysten til å drive gården noen år mens Magnhild og jeg var noenlunde arbeidsføre var nok avgjørende for valget. Årene, først i kommunen og så på Vågå Bruk hadde gitt meg så mye, jeg hadde fått være med på så mye.

Vågå Bruk i 1976. Foto frå Erik Holø.

Flommer i Vågå og Gudbrandsdalen

Av Steinar Åge Brenden

Når oppstår det flom i Gudbrandsdalen? La oss nevne fire årsaker:

1. Langvarig regnvær.
2. Kraftig, men nokså kortvarig regnvær.
3. Omslag til varmt vær når det ligg mye snø i fjellet.
4. Regnvær sammen med snøsmelting.

I større vassdrag vil vannstanden stige forholdsvis langsomt. Større vann, vil forsinke flommen videre nedover i vassdraget. I mindre sideelver og åer, i brattere terreng, kan vannføringa øke raskere. Elvene kan føre med seg sand, grus og stein som både kan demme og grave. Ras kan demme opp elver og skape flom på oppsida av raset. Hvis demningen så brister kan det skape ein flombølge nedover i elva.

I Årbok for Gudbrandsdalen år 2000 har Iver Forseth (side 159 ff) ein interessant flomartikkel. Der forteller han om noe som skjedde i 1348, bare et år før den store katastrofen, Svartedauden, slo til. Dette var tre år etter en flomkatastrofe i Gauldalen, viktige opplysninger om den finns i Skálholtannalene på Island. Her berettes det at 500 mennesker omkom, 48 gårder og seks kirker ble rasert. Året 1348 skulle det være vått vær med flom i hele Norden og særlig i Gudbrandsdalen. Da rammet noe som blir kalt "Digerofsen" i Vågå. Det blir sagt å ha vært ein uhyggelig skadeflom. Nærmare bestemt braut sideelva Finna seg nytt løp. Elveløpet gikk under Prestberget og svinga nordover mot der gardene Lye og Fellese ligg.

Men i 1348 skal Finna ha brote nytt far. Før 1348 hadde Vågåvatnet vært forholdsvis lite. I storflommen bar Finna med seg mye stein og grus som demte opp vatnet. Så mye at det fikk størrelsen det har i dag. Det blir også fortalt at den gamle tingplassen i Vågå vart ødelagt under denne flommen. Finna er ei farlig elv som har skifta løp flere ganger. Den har også rent sørover under gardene Øy, Sve og Sandbu. Den har gått "både vestenfor og østenfor Kirken" som historikeren Gerhard Schøning skriv

i 1775. På mange måter er hele "moein" skapt av Finna. Denne ville elva har ikke bare rasert, den har også bygd. Om Digerofsen veit vi sjølsagt lite, men den skal ha vært større enn Storofsen.

Litt om vær og klima i Gudbrandsdalen

Hele området har innlandsklima med kalde vintre og varme somre. Størstedelen av de bebodde områdene har "dalklima" med lite nedbør. Gudbrandsdalen er generelt nedbørfattig, den ligg i regnskyggen fra de store fjellmassiv. Nedbøren avtar nordover i området. I sør kan årsnedbøren ligge på 700 millimeter, lengre nord på 400 millimeter, i Skjåk under 300 millimeter. Nedbøren øker med høyden, i 1000 m.o.h. kan den gå opp i 1000 millimeter på årsbasis. Mest nedbør kommer gjennomsnittlig som bygenedbør mot slutten av sommeren (juli og august). I fjellet kan det også komme betydelig med nedbør om vinteren.

Forskjellen på sommer- og vintertemperatur er stor, den kan gå opp i 50 – 60 grader. Men regner vi med normaltemperatur er svingningene bare omkring halvparten av dette. I kalde vintre akkumuleres snø, ikke minst i fjellet. Snømengden vil variere fra år til år. Kalde vintre med mye snø, kan bety flom når snøen smelter igjen. I innlandet kan det være stor forskjell på temperaturen natt- og dag. Vannføringen vil øke mest når temperaturen ligger over 0 grader hele døgnet, også i fjellet. Vindretninga kan påvirke vannføring. Sterk vest eller nordvestlig vind over Vågåvatnet kan til dømes øke vannføringen sørover i Ottaelva.

Storofsen i 1789 – ein flom med flere årsaker

Ordet ofse betyr egentlig "heftig" eller "voldsom". Dette er vel nærmest et Vågå-uttrykk. Og det høver godt på det vi nå skal skrive om. Litt nord for Lalm, på solsida, står ei interessant flomstøtte i vannkanten. Den forteller om tidligere tider, om flom og katastrofer. Det øverste merket på denne steinen, viser høgste vannstand under Storofsen i 1789. Ei ulykke av store dimensjoner, som ramma både Østerdalen, Gudbrandsdalen og Valdres. Ja andre strøk av Sør-Norge var og berørte. Vannstanden på Lalmsvatnet kulminerte 22. juli 1789. Dette var mest ein regnflom, skapt av stor og langvarig nedbør. Men det fantes også andre årsaker. Ein var sein snøsmelting i høg fjellet. Ein annen var djup tele i jorda. Andre faktorer var altså regnvær og varm luft. Om sommeren i 1789 før katastrofen var det ei varmebølge med opptil 30 grader i dagevis. Snøen i fjellet smelta nå for fullt. Lufta ble ustabil, dette skapte

tordenvær og den eine byga avløste den andre. Jordbunnen trakk til seg mye vann og vart metta. Situasjonen vart forverra den 20. juli. Den medførte ikke bare høg vannstand, men haugevis med ras i lier og bakker. Heile bruk rasa ut og forsvant.

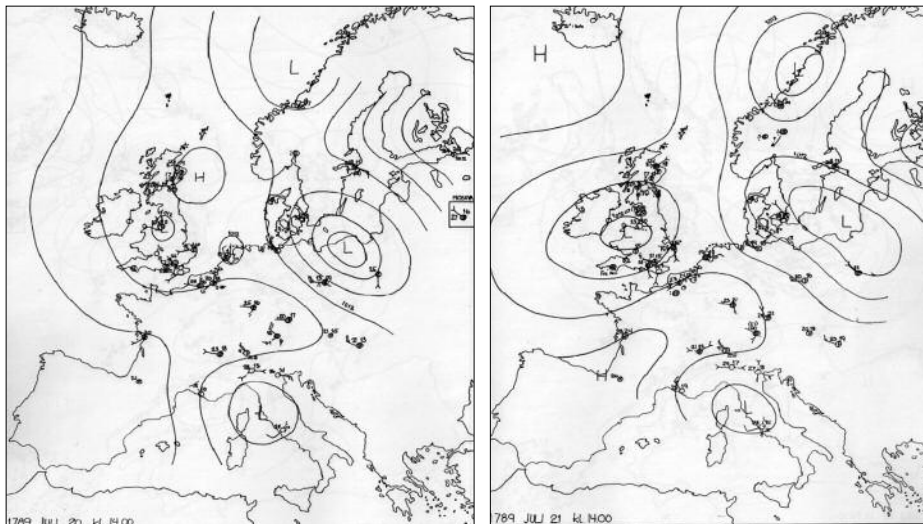
Svært varm og fuktig luft hadde på forhånd strømmen inn over Mellom-Europa. Dette forsterka lavtrykk som lå over Polen. Lavtrykket her beveget seg mot nord. Det la seg til over Østlandet. Det var stadig tilførsler av fuktig, varm og ustabil luft fra sørøst. Fuktige og ustabile luftmasser over England ble også ført mot Sør-Norge. Samtidig lå det høytrykk over Finland som blokkerte den normale passasjen av lavtrykk fra vest mot øst. Eit annet lavtrykk lå omtrent over Nordland, bak dette strømmet kaldere luft fra nordvest ned mot Sør-Norge. Dette førte til ei skjerpning av frontene over Østlandet. De fuktige og varme luftmassene ble løfta opp. Lufta vart svært ustabil, dermed ble det tordenvær og ufattelige nedbørmengder. Dette varte ved fra 20. – 23. juli 1789. Selv midt på det som skulle være lyse sommerdagen, var det halvskumt og mørkt. Dette fordi tykke, høge og voldsomme regnskyer sperra solskinet ute. Hvor store nedbørmengder som falt under Storofsen vet vi ikke. Men på Vollan gård i Romsdal har vi eit estimat på 320 millimeter på 3 døgn. Det er imidlertid grunn til å tro at nedbørmengdene i Gudbrandsdalen var større.

I den perioden som kalles "Den vesle istid" fra ca.1400 – ca.1850, var det vanlig med lange vintre og korte somre. Breene i fjellet rykka frem. De hadde nok lagt mye på seg i 15 - 20 år før Storofsen. Tregrensa var lågere enn i dag. Åra 1787 og 1788 var uvanlig kalde. Dette kan mellom anna skyldes vulkanutbrudd på Island. Det la seg ekstra store snømengder i høg fjellet. Våren 1789 kom seint. Telen i jorda var dyp. Det var trolig igjen tele nede i jordlagene da det store regnværet tok til. Dette var med og stimulerte til mange ras, til dømes i liene i Gudbrandsdalen. Enda en ting som trolig forverra katastrofen var mye nedhogging av skog, kanskje særleg i Vågå. Dette økte erosjonen, fordi det var lite binding igjen i jorda, slik at den lettere raste ut. Vi kan nok si at Storofsen hadde eit langt forspel. Det som uten tvil forstørta katastrofen var den tropiske varmen utover sommeren i 1789. På toppen av dette kom det kolossale regnværet.

I Skårsroa på Lalm, skrått over Lalmsvatnet fra der flomstøtta står, gikk det reint ille. Der gikk ras, og i Øvre Skår omkom 10 personer. I Nedre Skår var det like ille, men ingen omkom der. Skårsroa var det enkelt-område under hele Storofsen som ble hardest ramma. Ei trøst var det at Skårsgardene hadde mesteparten av dyra på fjellet. Andre bruk som fikk hard medfart i nedre Ottadalen var Sørлие, Øvre Lie og Nørdre Kleive. Av tre Veggumsgarder var det bare ei stue igjen. Enkelte plasser og husmannsplasser ble borte for godt. Bekker og elver var tykke som graut. På Lalmsvatnet fløt det så mye tre, torv, husrester m.m., at ein nesten kunne gå over det. Lengre nord i bygda var det og ille. Til dømes på Storvik-gardene, som ligg nordmed Vågåvatnet, gikk det skred og folk omkom. Likedan på garden Ringnes. På garden Sunde, omtrent der Sundebraua nå går over elva, ble den tidligere skrivergarden ramma. Der var det mange folk i ein bygning da den ble tatt, men ved noe av et mirakel omkom ingen. I Vågå var det ellers sideelva Finna som gjorde største skaden. Den tok ved dette høvet igjen nytt løp, denne gangen lenger mot øst.

Ved siden av Vågå (her inkludert Sel og Heidal) var det Fron som fikk de største skadene. Utover i Gudbrandsdalen fylte Lågen hele dalbotnen. Vannstanden i Mjøsa har trolig vært 10 meter over det normale. Det tok to år før Mjøsa var rein igjen etter flommen. Herjingene hadde gravd, lagt igjen grus- og jordhauger som gjorde jorda ubrukelig i lange tider. Derfor var det noen steder bedre å rydde ny jord. Avlingene var for det meste ødelagt. Buskap måtte derfor slaktes, eventuelt selges til sterkt nedsatt pris. Det tok nok flere tiår før alt var oppretta. Av økonomisk hjelp i etterkant kan vi nevne former for skattelette og lån til gjenoppbygging. Det vart samla kollekt i kirkene i både Norge og Danmark. Slik kom det inn 10 000 riksdaler. Disse ble delt ut 4 år etter katastrofen. Setrene på fjellet vart grunnlag for mange til de langsomt, men sikkert å komme på fote att.

Det blir sagt at i alt 72 menneske omkom i denne ulykka. Av disse omkom 61 i Gudbrandsdalen. Bare i Vågå omkom 24. Et totalt regnskap for Gudbrandsdalen lyder også på om lag 900 husdyr, og i underkant av 4000 totalskadde eller skadde hus. Dette var ei skremmende og dyr affære. Å gi ein økonomisk vurdering er selvsagt vanskelig, men eit tall som er oppgitt er 300 000 riksdaler. Men da er neppe alle skadene regna med. Ulykka vart kjent i offentligheten gjennom bladet "Norske

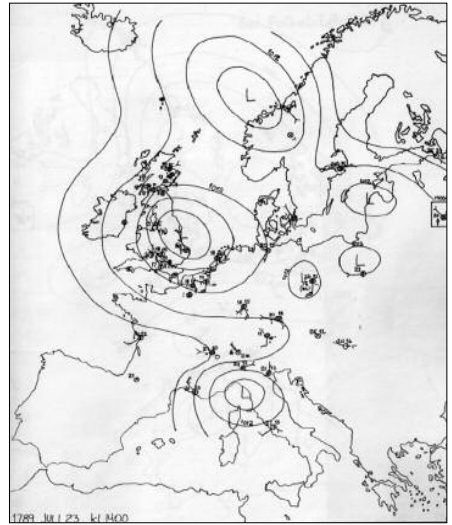
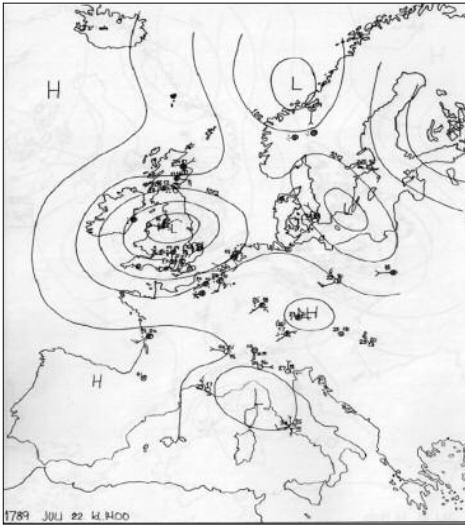

Værkart for 20. og 21. juli 1789. Rekonstruert av H. H. Lamb.
(Fra Ola Østmoe: Storofsen.)

Intelligenssedler”. Men det offentlige var merkelig lite opptatt av katastrofen. I 1791 kom det ein summarisk rapport i tidsskriftet ”Minerva”. Denne var laget av amtmann Chr. Sommerfelt. Avisen ”Handelstidenden” diskuterer også i 1791 spørsmålet om taksering av skadene ut fra rapporten i ”Minerva”. Avisen konkluderer at beregningen av skadene var for lave.

Storofsen, som nok ramma Gudbrandsdalen verst, er av de aller største naturkatastrofer i Norge. Dette gjelder både tap av menneske, dyr, gard og grunn. Ved et rent tilfelle inntraff Storofsen omtrent samtidig med den store franske revolusjon. Stormen på Bastillen var 14.juli, omtrent ei uke før ”dommedag” brøt løs over Gudbrandsdalen.

Bygdadikteren Ivar Kleiven var født i 1854. Han bodde på garden Søre Kleive rett nord for Eidefoss. Han skrev mange bøker, mellom andre storverket ”I gamle Daagaa” som kom ut i 1907. Her skildrer Kleiven med malende dialekt ”Storofsen”.

Værkart for 22. og 23. juli 1789. Rekonstruert av H. H. Lamb.
(Fra Ola Østmoe: Storofsen.)

La oss derfor ta noen sitat fra denne skildringa til Kleiven:

- *Tora slo verre enn nugin gong og det var så dimt og myrt som um natte.*
- *Mange trudde at endin på verdn helt paa å kom.*
- *Saa bar jorde te å breste ut og rase lous alle stann der ho låg så bratt te at ho kunne sige.*
- *Skriunn brotna ut på alle leie, uppi øvste høbron og me lies, stein rulla med daan og donder.*
- *Di store elvin, Otta, Laagen og Sjøe, va stinne som ei jordsupe og ogo – paa flaut det tjukt med skog – fang.*
- *Heile Lalms – Vatne va saa aaltekt med trefang og rat, at det saag ut te, aa kunne let se gjort aa gaa paa.*
- *Fredags - maargaan va vere reint og klaart og vassflommen datt fort ne att – Folk letna att for bringun. Men gud fri oss alle, kaa det saag ut i bygden ette desse tri daagom.*

Hele Kleivens skildring står på sidene 106 – 119 i boka "I gamle Daagaa", utgave fra 1944.

I 1789 var det ingen værtjeneste. Alt kom uforberedt. Men i England, særlig av klimatologen H.H. Lamb, er vær-situasjonen under Storofsen rekonstruert ut fra spredte vær-observasjoner som også den gang fantes. Ut frå disse kart kan vi danne eit godt bilde av det som skjedde.

Flommen i 1860 – ”Storflaumen”

Denne flommen kulminerte på Lalmsvatnet i Vågå den 17. juni 1860. Den bærer nok med rette tilnavnet ”Storflaumen”. Den er nest største flommen i Ottadalen/Gudbrandsdalen registrert på flomstøttene. På Lalmsvatnet nådde denne flommen farlig nær nivået fra Storofsen. Det hadde vært uvanlige snømengder i fjellet vinteren 1859/60. Våren var også sein og kald. Så kom varmen brått. Det er rapportert om kraftige regnbyger med torden. Snøsmelting kombinert med mye regn var dermed årsak til flommen. Forspillet til denne flommen var nok ikke ulik det før Storofsen. Folk som fulgte med i været kan fortelle om urolig og stormende vær i mai. Det fortelles at Mjøsa ble tidlig isfri, om lag den 7.mai. Dette været ga i alle fall mye nedbør, vannføringen i elver og sideelver økte. Situasjonen forverra seg for alvor i midten av juni. Ottaelva voks på grunn av varme og smeltevann den 14. og 15. juni, deretter kom det regnvær på toppen av dette.

I Vågåmo anretta sideelva Finna store skader. Tettstedet Vågåmo var ennå ikke bygd. Det var få hus mellom Sve og Finnbrua. Veggen vart stengt mellom Sorem og Sandbu. Ved Finnbrua gikk Finna over sine bredder og gjorde ferdsel umulig. Elva fraktet med seg mye grus og stein. Kirka var trua, og likedan brua. Ei grein av Finna brøt seg eit nytt far i nærheten av kirka. Dermed forsvant vannet fra veggen, men den var da ødelagt i flere hundre meters lengde. Forbygningene til Finna var ødelagt oppover til garden Håkenstad. Finnbrua holdt stand. Klokkergarden ble helt ødelagt og husmannsplasser i ”nere moom” rasert. Garden Smedsmo fikk jordvegen helt ødelagt. Hele 19 personer vart husville i Vågå.

Noen flere ord om sideelva Finna. Den har ofte vært til bryderi for folk i Vågåmo. Det har derfor vært lagt ned mye arbeid for å reise forbygginger langs elvefaret. Det ble skutt ut stein som ble transportert og brukt som byggemateriale. Dette skjedde både før og etter 2.verdenskrig. Ei stund hadde Finna-arbeiderne egen fagforening.

Lengre ute i Gudbrandsdalen var det bygd ny veg, til dømes mellom Øyer og Ringebu. Veggen var ferdig planert. Men fyllingene var løse og eit lett bytte for vannmassene. Den nye veien ble derfor vaska bort av flommen. I hele Oppland ble så mye som 114 bruer ødelagte. Vannstanden i Mjøsa kulminerte 22.juni 1860, trolig bare ca. 3 cm under

nivået fra Storofsen. På Lillehammer sto vannet 1.5 – 2 meter over Dampskipsbrygga. Den 18. juni ble Lillehammer lense sprengt. Store mengder tømmer raste dermed ut i Mjøsa. Den nybygde Brunlaugbrua kom farende hel nedover elva. Noen klarte å få fatt i brua før den kom for langt ut i Mjøsa, og den ble buksert til lands. Det var den nybygde dampbåten ”Skibladner” som til slutt taua restene av brua til lands. På Eidsvoll stod vannet 1.5 meter over jernbaneskinnene. Her måtte folk fraktes i båt for å komme om bord i toget. (Jernbanen Oslo – Eidsvoll var ferdig i 1854). Storflommen i 1860 ser ut til å ha gjort mindre skade enn Storofsen, selv om skadene var store nok. Det gikk færre ras enn i Storofsen. Ingen omkomne er rapportert i Gudbrandsdalen.

La oss høre hva Ivar Kleiven hadde å si om denne storflommen i boka si ”I heimegrendi”. Boka kom første gang ut i 1908:

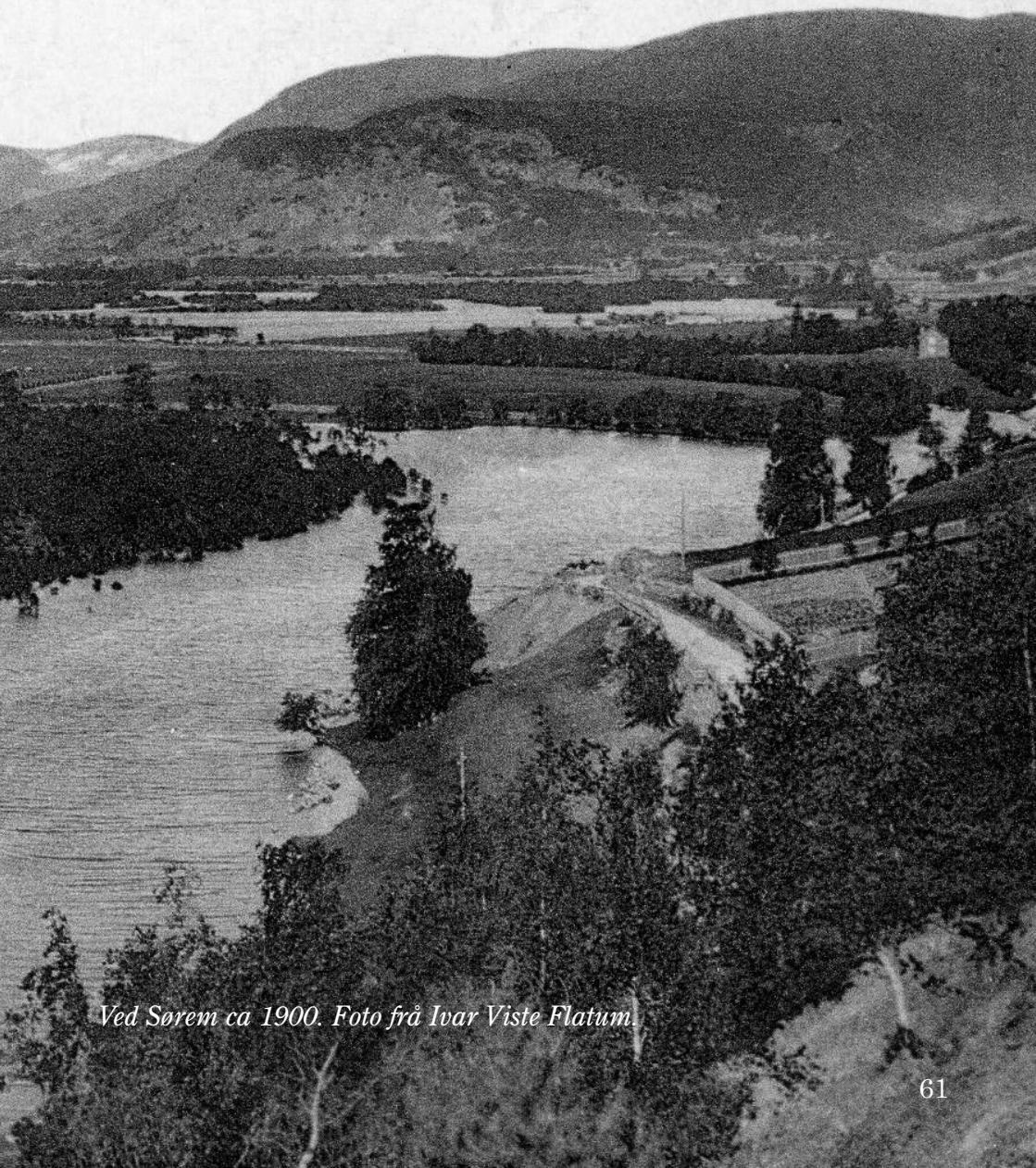
- *Vinteren 1860 var ein stor snøvinter, og våren var både sein og hard, og i høgdom låg snømengdi mest den same utetter våren og fyrste bile av sumaren.*
- *Det vart brå-godt heilt opp til høg fjells, og den 14de og 15de juni voks Otta og alle tverrelvine henna uppum det vanlege flaumstøde.*
- *Laurdagen 16de bar det til å striregne Attåt var det varmt som i ei laug rad tupp til høgste fjellviggune. Heime der husi ligg so nær elvi, såg det reint uhuglegt ut um kvelden.*
- *Klokka 6 um sundagsmorgonen vekte ho mor oss og fortalde oss at no hadde elvi vaksi so utur lagi. Utyvi dagen til klokka 11 dreiv elvi framleis på å vekse til kvar stund.*
- *Frå båe landsidur klembdest vassmengdi ut i mot midten, og der gjekk ho med ein 3 alnir høg kam som rusa avstad i den villaste leik, so spruten stod himmilhøgt nedetter heile elvedrage.*
- *For det bar til å reka i tanande fart stokkar av hus, dørir og dørkarmar, benkjir, koppar og kjørelid.*
- *Ute på Fossbergom (Eidefoss) samla folk i grendi seg, unge og gamle, for å sjå på fossen. Slik hadde ingen sett han før i sine dagar.*
- *Va Otta sjøl agalaus, so stod ikkje tverrelvene att. Rinda (ved Lalm) var fæl heile sundagen. Det stod ikkje i folkemakt å koma yvi ho. Kor mange tusen merralass med øyr ho kunde køyre ut i Kokkhølen på eit par timar, er vandt å vite.*

Hele historia til Kleiven om flommen i 1860 kan vi lese i boka ”Heimegrendi” på sidene 87–91. Utgave fra 2004.

Yaage,

Parti ved Sorem

Ved Sorem ca 1900. Foto frå Ivar Viste Flatum.

Flommer i 1910/1916/1923/1927/1934

På flomstøtta på Lalmrvatnet er det merke for flom både i 1910 og 1923. Vannføringa har vært stor, men nådde ikke nivået til flommen som skulle komme i 1938. Også disse gangene kom den største vannføringa i midten av juni. Men flommene har dempa seg nedover i vassdragene. I 1910 nådde Mjøsa eit nivå som lå ca. 2.4 meter under nivået for Storofsen.

I 1916 var det igjen flom, men det er ingen merke for denne på støtta ved Lalmrvatnet. I alle fall begynte denne flommen i mai. Lillehammer lense ble sprengt. Brunlaugbrua i Fåberg ble revet med av tømmer i elva. Flommen i 1923 er avmerka på Lalmstøtta. Den kulminerte den 13. juni og er det nest lågaste merke på steinen.

Neste store flom kom i 1927. Snøsmeltinga var noe sein dette året. Langt ut i mai lå det enda mye snø i fjellet. Det skal også ha ligget igjen snø i gatene i Lillehammer så sent som 17.mai. Men omkring 1.juli var varmen kommet og vannstanden steg til flomnivå. Flommen øka på sør-over i vassdraget, det var nok sideelver som førte til dette. Vannstanden i Mjøsa kulminerte bare 1.79 meter under nivået fra Storofsen. Dette var høgste vannstanden siden 1860. Og så høg vannstand har det ikke vært i Mjøsa siden.

På Lalmrvatnet er ikke denne flommen avmerka på flomstøtta. Hvorfor den ikke står på støtta ved Lalm er uvisst. Vi har nemlig rapporter om flom omkring Vågåmo. Der var det svært lummert og varmt den første uka i juli, helt opp i 30 grader i dagevis blir det fortalt. Det blir også sagt at vatnet stod 1.5 meter over vegen her. Jorder var oversvømte, til dømes både ved Sandbu og Sorem. Her ble vegen stengt, men folk kom seg forbi over jorder lenger oppe i bakkene. 200 mål med åker og eng stod under vann. Elva Bøvra forårsaket flom i Bøverdalen i Lom. Her måtte folk reise senere til seters denne sommeren, helt opp til ein måned senere enn vanlig. Flommen i 1927 var en meget stor flom. Noen regner det som ein 100-årsflom. Den medførte mye skade. Og den var følbar også andre plasser i Sør-Norge, til dømes i Telemark.

Flommen i 1934 kom i slutten av mai. Denne gangen var det Veikleåa i Kvam som skapte den største brudulje. Disse hendelsene i 1934 ligner en del på tilstandene under flommen i 2011. På denne tida begynte kraft-

utbygging også i Ottadalen og Gudbrandsdalen. Dette påvirka tilsiget til både Ottaelva og Lågen. Det virka til å dempe flomtoppene gjennom vassdragsregulering. Til dømes ville flommen i Lågen i 1995 ha stått 60 cm høgere uten regulering.

Flommen i 1938 - ein regnflom

Flommen i 1938 skjedde nokså sent på året, i overgangen august/ september. Vannstanden på Lalmsvatnet kulminerte 1. september. Merket på støtta er det tredje høgste på steinen. Dette var ein regnflom, med kraftige tordenvær og stor nedbør. Med stutte pauser varte dette ved i 2-3 dager. Langs med liene i dalen gikk det mange steder ras, men ikke sammenlignbart med under Storofsen. Det var flere steder i Norddalen store skader. Bilder blant anna fra Vågåmo vitner om det. Det var særlig sideelvene på vestsida av Gudbrandsdalen som ble farlige. Nord for Vågåmo tok sideelva Tessa nytt far. Tettstedet Tessanden ned ved Vågåvatnet ble sterkt trua. Noen uthus strøk med, men ellers ble store skader unngått.

Igjen var det Finna som skapte problem. De store nedbørmengdene gjorde at vannføringa steg voldsomt på svært kort tid. Den vokste til tre til fire ganger det normale. Om kvelden onsdag 31. august, gikk Finna over sine bredder. Sideåa Nugga ble voldsom, større enn noen gang i følge folk. Den tok nytt far, den gravde og gjorde stor skade. Vågå ysteri ble oversvømt. Om lag 300 personer måtte flytte fra sjølve Vågåmo og opp til Prestgarden. Skadene i Vågåmo var størst på østsida av Finna, boligen til Ola Resvold ble tatt. Det var også en del skade på installasjonene til Eidefoss. I Vågå, Dovre, Sel og Heidal var det strøbrudd i tre døgn. I Heidal, Vågå og Skjåk brøt telefonnettet sammen.

Ragnvald og Amund Berg hadde verksted nær Finnbrua i Vågåmo. Der fikk hus, maskiner og verktøy hard medfart. 10 gardsbruk i Vågå ble ødelagt. I Holungsøya sør for Vågåmo hadde sideåa Holungen herja nokså vilt. Åker og dyrka jord var gravd bort eller dekt av jord og stein. Hele tre steder mellom Lalm og Vågåmo var vegen rasa ut. Bestyrer ved Eidefoss kraftverk Kristian Haraldset og ordfører Syver L. Kleiven i Vågå påpekte at denne flommen ramma småkårsfolk hardest. De mente at det måtte gis hjelp i etterkant for å få folk på fote igjen. Lensmann Haugen sa at skadene måtte takseres. Tilskudd til skadeoppretting ble bevilget av Stortinget i 1939.

Jørgen Espelund i Heidal var bare 12 år under denne katastrofen. Senere skrev han bok om flommen i 1938. Han fortel om mørke, tunge uværsskyer og lummer, trykkende luft. Det kom eit kolossalt uvær med lyn, torden og regn som skybrudd utover kvelden. På Otta var det ille, vannet stod innover plattformen på jernbanestasjonen. Flommen var på sitt aller største ved Otta natt til 1.september. På Losnavatnet steg vannstanden med 4.7 meter på to døgn. Det ser ikke ut til at flommen i 1938 krevde menneskeliv. Samla skadetakst for flommen i 1938 beløp seg til 957 950 kroner. Det var mye penger den gangen.

Vi skal merke oss at denne flommen kom relativt sent på året. Den hadde sin årsak i sterkt og vedvarende regn og regnbyger. Værsituasjonen kunne minne noe om den som var under Storofsen. Varm og lummer luft fra sør i Europa ble bare langsomt erstatta av kaldere luft fra vest. Værfrontene stagnerte eller beveget seg sakte over Gudbrandsdalen.

I 1994 skrev meteorologen og skolemannen Sigmund Høgåsen ein artikkel i tidsskriftet "Vær og klima" der han går inn på de meteorologiske årsakene til flommen i 1938. Artikkelen har han kalt "Det store regnet 30. august – 4.september 1938". Hva var særmerkene ved denne flommen? Det regna over store deler av Sør-Norge den 30.august. Vinden kom fra sørøst og tunge mørke skyer trakk opp gjennom Gudbrandsdalen. Utpå kvelden begynte det å regne kraftig, og det kom eit tordenvær som ingen husker maken til. Rektor ved landbruksskolen Klones i Vågåmo K.K. Sortdal har skildra dette været: "Overturen stemte opp tirsdag kvell, 30te august med et torevær, som vel neppe nogen nulevende har sett og hørt maken til. Det var ikke så meget tordenbrakene, ennskjøndt de også var av første klasse merket stjerne, men maken til illuminasjon skulde en aldrig ha sett. Det lyste opp hele tiden, så å si uten opphold i timesvis. Det ene lynglimt gikk over i det annet i en vedvarende gulhvit, intens fosforflamme, som klart opplyste landskapet med et fantastisk, spøkelsesaktig, urolig lys."

Det var eit belte med sterk nedbør som strakte seg fra Telemark til Jotunheimen og Gudbrandsdalen. Her kom det mer enn 50 millimeter regn på under 24 timer. 31. august øste regnet ned over Jotunheimen og Gudbrandsdalen natt og dag. La oss igjen høre hva K.K. Sortdal hadde å si: "Jeg har aldrig nogensinde sett maken til regn, som det som falt utover

ettermiddagen onsdag 31te august. Når skurene kom som verst var det omtrent uråd å se ut av vinduet, endog mit på dagen. I den beksvarte natten hørtes et dommedagsbulder av ras og sten som de frådende vannmasser førte med seg. Det luktet svovel i luften så en kunde nesten få tanke om at enden var nær.”

Ved midnattstid i månedsskiftet august/september tok regnet pause til utpå dagen 1.september. Deretter kom det som Høgåsen kaller ”attpåskjenken”. Dette var i seg sjøl ei rotbløyte. Regnet var ikke helt slutt før den 4.september.

Regnet som kom 30. og 31.august var varmt. Temperaturen på Dombås lå disse dagene 3 grader over normalen for årstida. La oss se på nedbørmengden for dagene 29.8 – 1.9 på noen målestasjoner til Meteorologisk institutt. Nedbøren er angitt som vanlig i millimeter: Sikkilsdalen 156, Dombås 138, Nilsonlykkja på Heidalsskogen ved Lalm 131, Elvesæter i Bøverdalen 125, Ulstad i Lom 111, Vinstra 65 og Lillehammer 47.

La oss ta med de totale nedbørmengdene etter ”attpåskjenken”, frem til 4.9: Sikkilsdalen 169, Dombås 164, Nilsonlykkja 155, Elvesæter 139, Ulstad 125, Vinstra 93 og Lillehammer 60.

På om lag 60 timer eller 2 ½ døgn kom det på Dombås like mye nedbør som hele vintersesongen 1.november til 31.mars. På Ulstad like mye som normalnedbøren for hele vinterhalvåret 15.oktober til 15.april. Dette er rekorder som ikke er gode å slå, sier Høgåsen.

Heller ikke året 1939 gikk Gudbrandsdalen klar av flom. Denne flommen startet med eit kraftig regnvær som passerte over Østlandet 16. juni. Lillehammer fikk til dømes 72 millimeter nedbør på bare to døgn. På Elstad i Ringebu er flommen avmerka, der kulminerte den 21. juni.

Flommen i 1958

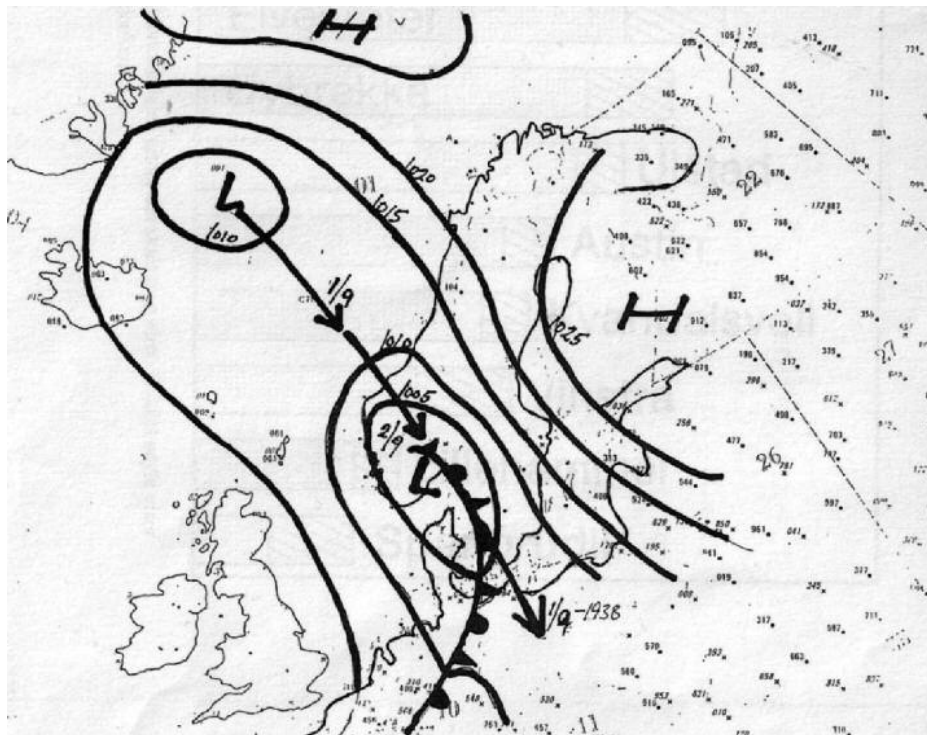
Det laveste merket på flomstøtta ved Lalm, er fra 2. juli 1958. Vannføringa var stor, og økte på til toppen i begynnelsen av juli. Denne flommen hadde faktisk eit omfang som kunne minne om den i 1938. I Vågåmo holdt steinforbygningene som var bygd langs Finna stand. Både Otta og Lågen var flomstore. I Vågå var riksveg 15 stengt langs

med Vågåvatnet. Bussruter vart delvis erstattet med båtruter. Ned gjennom Lågen fra Vinstra var det problemer med fløtinga. Etter at flommen trakk seg tilbake, lå mye tømmer på land. Vi kan oppsummerende si at denne flommen mest skyldtes sterk varme og rask snøsmelting i høgfjellet. Så flommen kan sies å være ein smelteflom.

Flommen i 1967

Vannføringa i elvene steg raskt våren 1967. Stigningen fant sted fra 25.mai. Det var mye snø i fjellet og den 26.mai kom det mye regn i

Værsituasjonen omkring 1.september 1938. Et relativt svakt lavtrykk over Skagerak trakk seg nordover og ble liggende over Sør-Norge 30.-31.8. Etter beskrivelse av nedbør og torden må luftmassene ha vært uvanlig ustabile. Dette betyr varm luft nede ved bakken og svært kald luft i høyere luftlag. Det er en situasjon som kan ligne på den under Storofsen. Vi har et sterkt blokkerende høytrykk i øst over Finland og Russland. Dette gjør at varme luftmasser fra sørøst bare langsomt blir erstatta av kaldere luft fra vest og nordvest. Dette betyr av værsystema forflyttet seg sakte. (Etter Høgåsen).

tillegg. Det ble derfor ein kombinasjon av snøsmelting og nedbør, ein sikker indikator på flom. Også vannføringa i Ottaelva vokste raskt og flommen kom i Ottadalen. På Vågåvatnet steg vannstanden. Ned gjennom Gudbrandsdalen stod store jordbruksareal under vann. Vannstanden i Mjøsa var 21 cm lavere enn vannstanden som kom under flommen i 1995 da Strandtorget kjøpesenter ble oversvømt.

La oss nevne her at det var høg vannstand igjen i 1973. Da var foretninger på Otta atter trua.

Flommen i 1995 ("Vesleofsen")

I 1995 var det en flom i overgangen mai/juni. Det fortelles om skiføre i fjellet til de siste dagene i mai. Men så satte det inn med milde luftstrømmer fra sør og regn dag etter dag. Stor og sein snøsmelting, kombinert med ei uke med nedbør og varmt vær, var grunnen. Dette var altså ein kombinert smelteflom og regnflom. Flommen var begrensa til Østlandet, vannføringa i både Gudbrandsdalslågen og i Glomma ble svært høg. Flomtoppen kulminerte i begynnelsen av juni. Noen har kalla denne flommen for "Vesleofsen" fordi den samlet sett, var den største flom siden 1789. Det var sideelvene på østsida av Gudbrandsdalen som denne gangen svulmet opp og skapte problemer. Flommen er ikke avmerka på flomstøtta ved Lalmvatnet. Men nivået blir sagt å ha kulminert ca. 10 cm under 1938-merket. Dette er svært høgt, det 4. høgste på støtta og det var det høgste siden 1958. 2.juni var nok den verste dagen under flommen. Moksas herja voldsomt på Tretten. Årsaker til Moksas herjinger kan være flere. Ein kan være at elva tidligere gikk i to løp. Kraftutbygging hadde kanalisert elva inn i bare eit løp.

Ein hendelse ved Byre ved Vågåvatnet i 2006

Det var varmt vær utover i juli i 2006. Trykkende varme i Nord-Gudbrandsdalen dag etter dag. Gradvis, mot slutten av måneden, ble varmlufta fortrengt av kaldere luft, først i de høgare luftlag. Dette gjorde at lufta etter hvert ble svært ustabil. Det dannet seg byger flere dager i strekk, det fulgte tordenvær med bygene. Dette skjedde ved Byretunnelen og i området innover mot Tesse nordmed Vågåvatnet den 30.juli 2006. I den instabile lufta ble det danna overhendig vær med torden og voldsom nedbør. Uværet ramma eit svært avgrensa område. Men det utløste ras i den bratte skråninga ned mot Byreberget. Dette er i Vågå like før grensa mot Lom. Dramaet var over på ein time eller to.

Men det rakk å gjøre stor skade på gard, husvære og veger. Hus ble delvis begravd. Flere familier ble evakuert i aller siste liten. Det var stor trafikk på vegen slik midt i turistsesongen. Riksveg 15 ble brutt av ras. Noen bilister søkte tilflukt inne i sjølve Byretunnelen for å komme i sikkerhet. Det var skader også på andre sida av Vågåvatnet.

Nedbørmengdene kunne ikke måles direkte, det er ingen værstasjoner i området. Men meteorologene mener at dette måtte være nær norgesrekord over så kort tid. Ei nedbørmengde på 200 millimeter på to timer er anslått. Nettopp i disse dagene fikk en hangglider merke været. Etter å ha startet fra Vole høgt over Vågåmo, ble han tatt av ein kraftig oppstigende luftstrøm. Han ble utsatt for ein vill ferd med kraftig turbulens. Men mannen var heldig, utstyret holdt, han kunne lande uten store skader. Dette nevnes fordi det gir eit bilde av den ustabile lufta som fantes i området denne gangen.

Flommen i 2011

Den 10.juni 2011 lå det kaldfronter i retning sørøst – nordvest over Sør-Norge. Trykkfordelinga var slik at værssystema flyttet seg lite. Ustabile, varme og fuktige luftmasser ble løftet opp og ga mye nedbør. I Gausdal vart det målt 88.5 millimeter nedbør i løpet av to døgn. Den milde lufta satte også fart på snøsmeltinga i høgfjellet. Vannstanden ble høg i både Ottaelva, Gudbrandsdalslågen og i mindre sidevassdrag. Flommen var ein kombinert regn- og smelteflom. Vender vi tilbake til flomstøtta ved Lalmvatnet nådde vannstanden opp til nivået for 1938-flommen. Dette er det tredje høgste merket på flomstøtta. I følge Sel historielag nådde ikke flommen på Otta helt opp til 1938- nivået der. I Kvam var det Veikleåa som skapte kaos. Vannstanden stabiliserte seg noe 11. og 12. juni. Ekspertene kalte dette for ein 50-årsflom.

Flomstøtta på Lalm 2011.

Kjelder:

Astor Furseth: Skredulykker i Norge. Tun forlag 2006.

Anders Østmoe: Storofsen i 1789. Oversiktsregisteret 1985.

Aksel Hattestad: Storflaumen 1860. Årbok for Gudbrandsdalen 1960.

Iver Forseth: Flommar i Gudbrandsdalen. Årbok for Gudbrandsdalen 2000.

Arnfinn Engen (red.) Gudbrandsdalen – en kulturhistorisk veiviser.

ARFO 2010.

Steinar Åge Brenden: Storofsen og andre storflaumar. Årbok Gudbrandsdalen 2011.

Jørgen Espelund: Storflåmen i 1938. Dølaringen boklag 1988.

Karl Magnus Aurtande: Vær og Klima i Gudbrandsdalen. I boka Gudbrandsdalen. Gyldendal 1974.

Ola Grøslund: Ein tettstad veks fram. Årbok for Gudbrandsdalen 1986.

Jan Vidar Lie Pedersen: Drama i dalen. Bd. 1 – 2. Dølaringen boklag 2008.

Sigmund Høgåsen: Det store regnet. Vær og klima nr. 4 1994.

Wilhelm Sommerfeldt: Ofsen i 1789 og virkningene i Fron.

Fron historielag 1972.

Kristian Skullerud og Jan L. Dahl: Flommen. Exlex forlag 1995.

AS Eidefoss 1916 – 1966. Engers boktrykkeri. Otta 1966.

Ivar Kleiven: I gamle daagaa. Aschehoug 1944.

Ivar Kleiven: I heimegrendi. Dølaringen boklag 2004.

NOU - Klima i Norge 2100. Meteorologisk institutt – NVE – Bjerkneseenteret – Nansensenteret – Havforskningsinstituttet 2009.

Nettside Vågå kommune ; Yr.no ; Wikipedia, den frie encyklopedi.

Lillehammer byavis ; Gudbrandsdølen – Dagningen ; Aftenposten.

Eidefossen før utbygginga.

Ordførere i Vågå

Av Gunnar Ottosen

Før 1837 var det nærmest et såkalt embetsstyre i Vågå, lagt under amtmannen og fogden. Så, ved Formannskapsloven av 14.1.1837, la man prestegjeldene til grunn for inndeling av landet i «Formannskapsdistrikter». Disse fikk i 1863 navnet «Herred» - eller «Herredeskommuner». Benevnelsen på den styrende makt i herredet ble da: Herredsstyre – senere – Kommunestyre. Kommunestyre består av minst 13 og høyst 85 representanter, i forhold til kommunens folketall, og velges – i dag – for 4 år om gangen.

Det første formannskapsmøtet i Vågå sogn fant sted på Laurgaard i Sel 15. januar 1838. Seks mann møtte opp, det var Paul Hansen Tolstad, Andreas Molbech Lundh og Jacob Sandbu fra hovedsognet, Ole Gunnersen Moen fra Sel, Tor Gudbrandsen Prestgaard fra Heidal og Amund Olsen Bu fra Brædebygden. Til ordfører valgte de Andreas M. Lundh og Paul Tolstad som varaordførere.

Nr. 1. Krigsråd Andreas Molbech Lundh, 15.1.1838–1865.

Han var født på Fron i juni 1787 og døde i Vågå på gården Volden 28.11.1867, sønn av Peder Gregersen Lundh (1750-1836) og Anne Marie Fougner, fra Lunde i Follebu (1782-1853). Faren var først kapellan i Fron, før han ble ordinert til sogneprest i Vardal sogn. Andreas gikk inn i militæret, og avanserte der til Premierløytnant. Den 20. april 1813 tok han avskjed fra det militære med tittel Krigsråd. Kort etter ble han gift med Anne Marie Bjerregaard, datter av Sorenskriver Bjerregaard. Andreas kom til Vågå der han styrte sesjonen sammen med Knut Tou. Senere ble han kontorist hos sin svigerfar som var sorenskriver i Vågå. Krigsråd Lundh fikk bevilling på all handel i Nord-Gudbrandsdalen, men mye av denne virksomheten solgte han, eller leide bort, til andre. I ekteskapet til Lundh var det følgende barn: Peder Wilhelm f.1814 d.1814, Mads Bjerregaard f.1815, Anne Marie f.1817, Peter Halfdan f.1820 (overtok Volden), Sverre f.1823, Alette f.1825 d.1835, Reidar f.1827 d.1828, Reidar f.1829, Barbra f.1831 d.1831, Andrea Marie f.1832, Henrik Anker f.1833 og Thorvald f.1839.

Nr. 2. Ole Weggum, 1866–1867.

Ole Syversen Weggum var født på Nordre Weggum 11.12.1814 og døde i 1888. Han var sønn av Syver Olsen Weggum. Ole Syversen giftet seg i Vågå kirke 15.7.1841 med Rønnoug Hansdatter Råstad, f.1818 d.1879, datter av Hans Andersen Råstad. Ole Weggum fortsatte sin fars arbeid med å bygge opp igjen gården etter Storofsen i 1789. Senere kjøpte han også gården Kongsli i Nord-Fron. Han var en kjent travkjører og hestekar. I ekteskapet var det følgende barn: Guri f.1841, Mari f.1846, Syver f.1849 (tok over Weggum), Hans f.1852, Iver f.1855, Maria f.1859.

Nr. 3. John Blessum, 1868-1869 og 1872-1875.

John Syversen Blessum, født på Søndre Blessum 12.11.1819 og døde 26.3.1893, var sønn av Syver Johnsen Blessum. John Syversen ble gift i Vågå kirke 23.10.1845 med Tora Iversdatter Kleppe, f.1820 d.1907, datter av Iver Thorsen Kleppe. Det var en sønn i ekteskapet: Ole Johnsen Blessum f.1846, utdannet seg til agronom og overtok driften av søndre Blessum. I 1898 solgte han og kona gården til o.r.sakfører Krogh – se ordfører nr. 8.

Nr. 4. Iver Lunde, 1870-1872 og 1880-1881.

Iver Olsen Lunde, født på Lunde i 1828 døde i 1904, sønn av Ole Iversen Lunde, Nigard. Han giftet seg i Jevnaker kirke i 1869 med Kirsti Helgesdatter Klæstad, f.1832 d.1920, datter av Helge Trondsen Klæstad, Gran Hadeland. Iver Olsen var ordfører i Vågå 1870-1872 og gjenvalgt 1880-1881, samt stortingsmann i flere perioder. På Stortinget var han kjent som «Sverdrupianer» - men senere gikk han over til Høyre. Barn i ekteskapet: Mari f.1870, Ole f.1872, Helge f.1875.

Nr. 5. Ole Lunde Sørem, 1876-1879

Ole Olsen Lunde, født på Nigard Lunde 5.6.1834, døde på Sørem i 1912. Han var bror av ordfører nr. 4 – Iver Olsen. Ole Olsen ble gift i Vågå kirke 22.9.1870 med Beathe Hansdatter Valle, f.1837 d.1897, datter av lensmann Hans O. Valle. Ole Lunde overtok Sørem etter svigerfar sin, som hadde kjøpt gården av kaptein Jens Trondhuus. Det var ett barn i ekteskapet: Iver f.1871.

Nr. 6. Iver Sandnes, 1882-1883.

Iver Johannessen Sandnes, f. 1821 døde 4.10.1885 på Nordre Storvig, sønn av Johannes Siverson Sandnes. Han giftet seg i Vågå kirke 23.2.1865 med Kari Paulsdatter Storvig, f.1840 d. 21.10.1920. De bodde først på Søndre Sandnes, men flyttet så til Nordre Storvig. Enken Kari Paulsdatter selger Søndre Sandnes til Thor Blaker 13.3.1886. Barn i ekteskapet: Anton f.1869, Gunhild f.1872 d.1873, Iver f.1874 (overtok Storvik og Bessheim), Gunhild f.1876, Anne f.1879, Paul f.1882. Fra 1857 til 1897 var det lovfestet at formannskapsmedlemmer som hadde bruksrett i en almenning skulle være styremedlemmer. Iver Sandnes var med i styret for Langmorken almenning i mange år, og var initiativtaker og den drivende kraft for byggingen av seterveien fra Kvitlandet til Besstrand i 1870- og 80-årene.

Nr. 7. Christian Horne, 1884-1887.

Christian Antonsen Horne, var født på garden Horne I Romedal 2.10.1838, sønn av Anton Hansen Horne. Han var gift 1. gang 1862 i Elverum kirke med Karen M. Gløersen, f. Skjeberg i 1839. Hun døde kort tid etter vielsen, og ingen barn nevnt i ekteskapet. Gift 2. gang i Vågå kirke 26.4.1870 med Marit Paulsdatter Blessum, f.1852, datter av Paul Thorsen Blessum. Christian Horne var utdannet agronom og han var lærer på folkehøyskolen på Romundgaard. Allerede 4.4.1868 fikk han skjøte på Nordre Blessum – gjennom sin fremtidige kone. Svigerforeldrene bodde også på gården. Følgende barn i ekteskapet: Thor f.1876, Helga Marie f.1880 d.1885, Harald f.1884.

Nr. 8. Jens Krohg, 1888-1889.

Jens Christian Krohg var født i Risør 11.5.1848, der faren var kolonialhandler og tollbetjent Gabriel Hofgaard Krohg og moren Maren Dorothea Berle. Jens Krohg var sønnesønn av Eidsvollmann og Stortingsmann Christian Krohg (1777-1828). Jens Krohg døde 11.4.1905. I 1865 hadde familien flyttet til Tvedestrand der faren var undertollbetjent. Jens utdannet seg til saksfører, kom til Vågå før 1875, da han ved folketellingen 1875 bor som losjerende saksfører på Øvre Kvarberg – der også han tilkommende hustru var. Jens giftet seg i Vågå kirke 23.6.1876 med Imbjør Eriksdatter Kvarberg, f.1855 d.1919, datter av Erik Øisteinsen Kvarberg. Jens Krohg fikk skjøte på Søndre Blessum 17.12.1898 fra Ole Johnsen/Thora Iversdatter, og de bodde der ved 1900-tellingen. Det var 3 barn i ekteskapet: Christian Gabriel f.1880, (reiste til USA), Ragnhild f.1882 (reiste til USA), Sophie Dorothea f.1884.

**Nr. 9. Hans A. Raastad,
1890-1901.**

Hans Andersen Raastad, født
på Sygard Raastad 10.2.1850

døde 28.12.1925, sønn av
Anders Hansen Raastad.

Hans Raastad ble gift i Vågå
kirke 5.11.1885 med Mari
Torsdatter Sygard Kleppe,
f. 1855 d.1936, datter av
Tor Paulsen Kleppe.

Hans Raastad var gårdbruker
på S. Raastad, og de fikk
4 barn: Anders f.1886

(tok over gården), Tor f.1888
(kom til Sande), Mari f.1891
(kom til n. Viste), Gunhild
f.1894 d.1972 (ugift). Hans

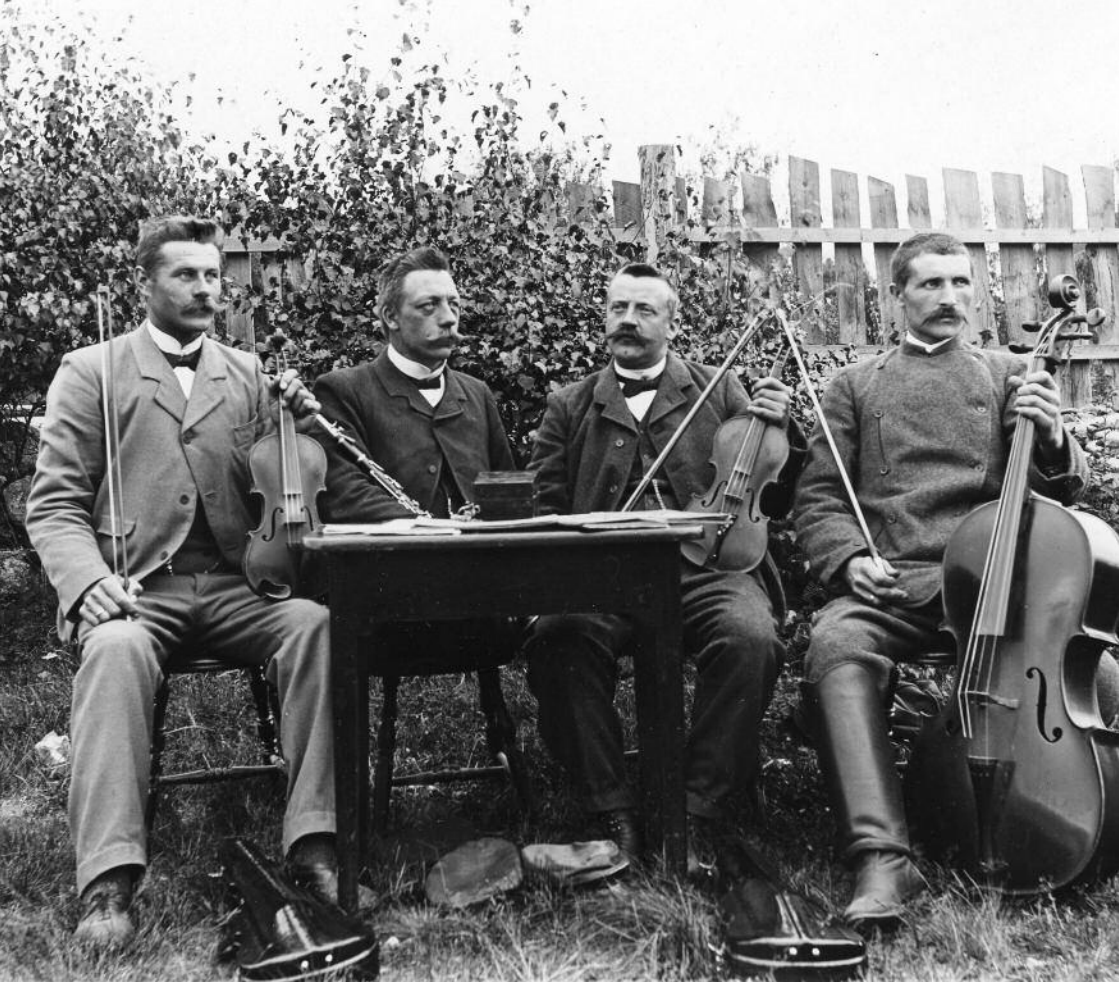
Raastad var Venstremann, ved
valget i 1907 ble han innvalt i
kommunestyret for «Gaardbrugerlisten».

Nr. 10. Jo Nordahl, 1902-1904.

John Olsen Nordahl, født Vågå 3.7.1861 døde 4.6.1948, sønn av Ole
Erlandsen Nordahl på Aabakken. Han gikk Underoffisersskolen i Halden
1880-83, sanitetskurser 1887-88. Ble Furer i mai 1888, kommander-
sersjant oktober 1888 og fanejunker i mai 1903. Avskjed fra det militære
i 1909. Han var lensmannsfullmektig fra 1892 til 1902, ordfører
1902-1904. Så lensmann igjen fra 1904 – 1931. Var formann i forliksrådet
1927-1941. Han giftet seg i Vågå kirke 18.11.1891 med Rønnaug
Torsdatter S. Sandnes f.1861 d.1923, datter til Tor Blaker. Jo Nordahl
kjøpte husene på Krokum etter O.r.sakfører Scharffenberg i 1898 og
jordvei av Johs. Sandbu i 1909. Tre barn i ekteskapet: Ole f.1892
(elektroingeniør i Sulitjelma), Barbro f.1894 (gift til Lesja), Kari f.1896
(gift til Hermansverk). Ved valget i 1907 ble Jo Nordahl innvalgt for
«Gaardbrugerlisten».

F.v. Kristoffer Hole, Pål Øyen, Ole Ødegård og Johan Øvstedal i hagen på Vollen (Stykke). Foto frå Erik Holø.

Nr. 11. Ole Moe, 1905-31.12.1907 og 22.2.1908-1910.

Ole Iversen Moen, født i Vågå 6.6.1840, døde 2.10.1928 på Smedsrud, sønn av husmann Iver Olsen og hustru Anne Hansdatter, Moen under Vågå Prestegård. Sersjant Ole Iversen Moen ble gift i Vågå kirke den 18.6.1867 med pike Kari Olsdatter Brustuen, f.1844 d.1929. Barn Anne f.1868, Anna f.1870, Ivar f.1871 (tok over gården), Ole f.1874, Mari f.1876, Kari f.1878 d.1879, Hans f.1880 d.1881, Kari f.1882, Hanna f.1885, Thor f.1888 d.1889, Thor f.1891. Ved folketellingen 1900 er det oppført at Ole I. Moe er telefonbestyrer og gardberuker, samt at kona driver losji og

kaffeforretning. Sønnen Ivar Olsen fikk skjøte på Moen fra Kirkedepartementet den 22.4.1893 og gården fikk da navnet Smedsrud gnr. 66 bnr. 12. Ole Moe ble gjenvalgt som ordfører etter Siv. Erichsons død i 1908. I et møte 22.2.1908 mintes viseordfører Ole Moe den avdøde ordføreren, og han ble valgt til ny ordfører med 11 stemmer. Ole Moe var innvalgt for «Arbeiderne», ved valget i 1910 stod han på «Demokraternes liste».

Nr. 12. Siv. Erichson, 1.1.1908-21.2.1908.

Syver Erichson Bromellem nedre, født i Skjåk 29.10.1865, døde Sønsteng Nordre 12.2.1908 av nyresvikt. Han var sønn av Erik Nilsson Bromellem nedre. Han giftet seg i Nordberg kirke i Skjåk 20.7.1896 med Marit Pedersdatter Lund f.1874, og da hadde han tittel handelsbetjent. De kom til Vågå ca 1900 da han overtok Nordre Sønsteng. Som nevnt døde han i 1908 – kona drev gården til 1933 da sønnen Per overtok. Barn i ekteskapet: Lina f.1896, Live f.1898, Eline f.1901, Per f.1905 (overtok bruket). S. Erichson ble valgt til ordfører ved kommunevalget i 1907 og var innvalgt for «Arbeiderne», og kommunestyret besto da av representanter fra «Gardbrukerlisten», «Arbeiderlisten» og «Afholdslisten». I 1907 nevnes det at det var ca 800 stemmeberettigede i sognet, og at det var 588 som stemte i dette valget, som var det første etter splittelsen fra Sel/Heidal.

Nr. 13. Kristoffer Hole, 1911-1916.

Kristoffer Hansen Hole, født på gården Volden (Stykket) 23.9.1873, døde 15.11.1954, sønn av Hans Christophersen Hole. Faren var fra Lesja og mora fra Skjåk. Ved 1900-tellingen står Kristoffer oppført på Volden med tittel sersjant. Kristoffer Hole ble gift 1. gang i Skjåk kirke 28.4.1904 med Marit Olsdatter Aanstad f.1882 d.1912. Barn: Aslaug f.1905, Magnhild f.1910 d.1916 av difteri på Ullevål sykehus. Den 3.4.1916 giftet han seg igjen i Lillehammer kirke med Guri S. Storvik f.1875 d.1935. Ingen barn i 2. ekteskap. Kristoffer tok underoffisersskolen i Halden i 1897, og tjenestegjorde som sersjant på Jørstadmoen og Terningmoen. I tillegg var han gårdbruker på Volden. Han nevnes også som byggmester av Vågå Ysteri i 1937 og Ottadalen helseheim i 1938. Han var som nevnt ordfører 1911-1916, i 1911 var han innvalgt på «Venstres og Jordbrugernes liste». Han var også stortingsvaramann for venstre og folkepartiet 1913-1915.

Nr. 14. Johan Øverstedal, 1917-1931.

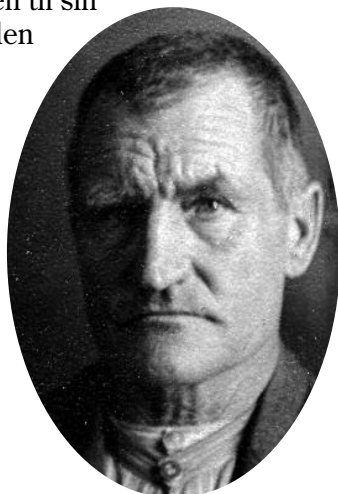
Johan Knudsen Øverstedal, født Vestnes Sylte 17.10.1869, far gardbruker Knud Olsen Øverstedal. Johan døde i Vågå 2.7.1941. Johan Øverstedal ble gift i Grytten kirke 4.6.1895 med Hanna Hansdatter f.1869 (i Grytten), datter av Hans Endresen Hanekamhaug. Johan Øverstedal utdannet seg til byggmester. De første årene i ekteskapet bodde de på gården Hanekamhaug, hos hennes foreldre. Johan dro snart østoverpr. sykkel, og fikk seg arbeid i Vågå. I helgene syklet han så hjem til familien i Grytten. I 1899 flyttet familien til Øverstedal i Vestnes, for så allerede i 1900 å flytte videre til Vågå. I februar kjøpte han Brumoen av Per Joten. Barn i ekteskapet: Kaspar f.1896, Sigrid f.1896, Aslaug f.1900, Helga f.1903, Gjertrud f.1906, Harald f.1909. Johan Øverstedal kom tidlig inn i politikken i Vågå herredsstyre – innvalgt av «Det radikale folkeparti», senere over til Arbeiderdemokratene. Han ble så ordfører i 1917 og fram til 1931.

Nr. 15. Hans Hjelvik, 1.1.1932-30.9.1932.

Hans Olsen Hjelvik, født i Vågå 20.8.1899. Sønn av Ole Hansen Hjelvik f. i Romsdal. Ole Hansen giftet seg til plassen Søndre Stenen i Kveom, så der vokste Hans Hjelvik opp. Han giftet seg i Vågå kirke med Mari Jakobsdatter Vassdokken f.1903. De bodde på Søndre Stenen som selveiere, da Hans Hjelvik fikk skjøte på plassen fra Iver Lunde i 1921. Ved kommunevalget i 1931 ble Hans Hjelvik valgt til ny ordfører og tiltrådte stillingen fra 1.1.1932. Det sies at han mislikte å være ordfører, så allerede i september samme år sluttet han, og flyttet med familien til Lillehammer. I 1936 skjøtet han over S. Stenen til sin yngre bror Erling Hjelvik. Hans Hjelvik var den første Arbeiderpartiordføreren i Vågå.

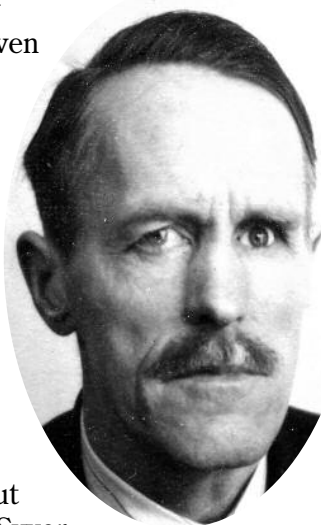
Nr. 16. Ola O. Sveen, 1.10.1932-31.12.1934.

Ole Olsen Sveen, født i Vågå 1889 døde i 1976, var sønn av Ola Sveen og Mari Lauvrusten. Ole O. Sveen vokste opp på gården Sveen midtre i Sjørdalen. Han tok over driften etter far sin i 1918. I 1925 ble han gift med Ragnhild O. Stokstad født i Vågå 1889 d.1970. Det er nevnt ett barn i ekteskapet – Hans f.1927. Ole O. Sveen representerte Arbeiderpartiet.

**Nr. 17. Syver Kleiven, 1.1.1935-14.12.1940
og 11.5.1945-31.12.1945.**

Syver Larsen Kleiven, f. Vågå 1890, sønn av gardbruker Lars P. Kleiven fra Nordre Kleiven på Lalm. Syver L. Kleiven jobbet som anleggsarbeider da han giftet seg i 1920 med Kari Tobiassen f.1895 i Gausdal. De bodde på baksida ved Lalmsbrua. Barna var Brit, Lars, Olga, Ruth og Tora. Syver L. Kleiven ble valgt til ordfører ved kommunevalget i 1934 og tok over vervet fra 1.1.1935. Dette vervet hadde han til krigen kom, og den 14.12.1940 ble han avsatt av det nazistyrte departementet.

Da krigen var over ble Syver L. Kleiven gjeninnsatt som ordfører den 11.5.1945 og ut året. En oversikt i avisen 12.2.1935 viser at Syver L. Kleiven styrte kommunen sammen med Per Enge, K. Øvstedal og Ola O. Kleiven, alle fra Arbeiderpartiet, Tor Sandbu, Iver Viste og O.R. Brun fra Bondepartiet, samt Knut Rudistuen fra Småbrukerne.

21.12.1940 ble «førerprinsippet» innført i fylker og kommuner. De kommunale tillitsmenn skulle ikke lenger velges, ordfører / varaordfører skulle oppnevnes av det nazistyrte departementet. Ordningen ble satt i kraft fra 1.1.1941. Den første hadde ordførervervet fra 1.1.1941 til 1942 da han ble ansatt som lensmann i Vågå. Ny ordfører ble innsatt i 1942. Mer detaljert om ordfører-vervet under krigen – se Bygdebok bind 3 side 190-191.

Nr. 18. Martinus Høgåsen, 1.1.1946-1951.

Ole Martinus Høgåsen, født Grue Finnskog 2.8.1900, døde i Vågå i 1964. Tok først Underoffisersskolen, og så 2-årig lærerskole i Oslo. I 1921 kom han til Skåbu som lærer, der han ble i 10 år. 1926-27 tok han lærerhøgskolen i Trondheim. 1931 ble han tilsatt som lærer ved Kjørem skole på Kvam. Julen 1939 kom han så til Vågå og flyttet inn i Grindstuen. Høgåsen var da ansatt som klokker og lærer. I Nord-Fron var han med

i kommunestyret i 13 år, av disse 6 år som varaordfører. I Vågå kom han raskt inn i politikken etter krigen, og deltok aktivt i 15 år, deri 5 år som ordfører for et Arbeiderpartistyrte kommunestyre. Han giftet seg i 1923 med Helga Oppheim og de fikk følgende barn: Sigmund f.1925, Liv f.1928, Ola Kolbjørn f.1934 og Hallstein f.1937.

Nr. 19. Anders Bjørkheim, 1952-1959.

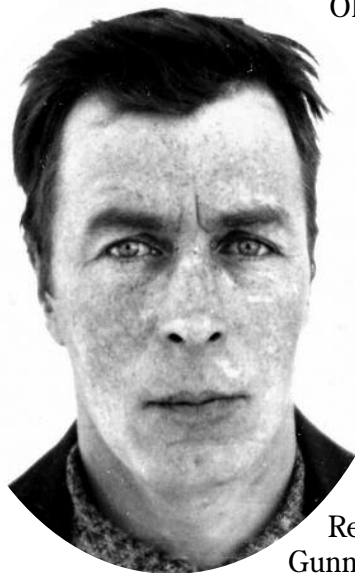
Anders Persen Bjørkheim, født Lalm 2.5.1895. Faren var Per A. Braaten (Bjørkheim) som kjøpte jord i 1904 og bygde opp bruket Bjørkheim i Nordherad. Anders Bjørkheim arbeidet som anleggsarbeider da han i 1928 giftet seg med Anne Syversdatter Amundgård f.1903 i Vågå. Anders Bjørkheim var siste Ap-ordfører i sammenhengende periode siden 1932 (avbrutt av krigsårene). Anders Bjørkheim bodde i sentrum på Lalm. Barna i ekteskapet: Kari, Per, Gudmund, Solveig, Astrid og Liv.

Nr. 20. Ola O. Kleiven, 1960-1961.

Ola Olsen Kleiven, født i Vågå 1904, døde 1986, og var sønn av Ola L. Kleiven.

Ola O. Kleiven ble gift i Vågå kirke i 1930 med Ragnhild Rindhølen f.1908 d.1982. Ola O. Kleiven var gardbruker og tok over gården Nordre Kleiven i 1936. Han hadde flere tillitsverv i kommunen, og var bl.a. ordfører i perioden 1960-61. Han representerte Småbrukerlista som dannet flertall sammen med venstre og radikale folkeparti samt 6 fra Senterpartiet.

Barn i ekteskapet: Ingrid f.1931, Inger f.1932, Olaf f.1933, Lars f.1934, Gunvor f.1937, Arne f.1938, Olga f.1941, Reidun f.1942, Birger f.1945, Svein f.1946, Gunnar f.1948, Terje f.1950, Marit f.1955.

**Nr. 21. Kaspar Øvstedal,
1.1.1962-31.12.1963.**

Kaspar Johansen Øvstedal, født i Grytten 12.7.1895 (nå Rauma kommune), døde i 1983, sønn av Johan Øvstedal (se nr. 14). Kaspar Øvstedal kom til Vågå 5 år gammel sammen med sine foreldre, og i 1902 flyttet de inn i Brumoen. Han gikk på landbruksskolen i 1915 og Landbrukshøyskolen i 1919.

Øvstedal ble så overlærer ved Klonas Landbruks- og Husmorskole hvor han var ansatt i 42 år. Han ble gift med Maria Stokkeland som var lærer ved husmorskolen. Øvstedal var med å stifte Dølaringen og han var formann i Gudbrandsdal Historielag. Han var med i jord-

styre, kommunestyre og en lang rekke offentlige utvalg og nemnder, og som ordfører 1.1.1962-31.12.1963. Kaspar Øvstedal var innvalgt for Arbeiderpartiet.

Nr. 22. Sigurd Granrud, 1.1.1964-31.12.1983.

Sigurd Kristoffersen Granrud, født i Vågå 28.12.1921 på gården Granrud, han døde i 1996. Han var sønn av Kristoffer Syversen Granrud f.1896 d.1967 og Kari Sandviken f.1900 d.1987. Sigurd Granrud ble gift i Vågå kirke 26.5.1944 med Ingrid O. Svare f.1920 d.1993, de var barnløse. Han var ansatt i OKB, i tillegg til å være drosjeeier. Som ordfører var han også tiltakssjef. Sigurd Granrud representerte Arbeiderpartiet.

Nr. 23. Sverre Damstuen, 1.1.1984-31.12.1987.

Sverre Damstuen er født i Vågå 10.7.1945. Han er sønn til bussjåfør i OKB Ola Damstuen f.1923 og Gunhild født Øien f.1922. Han er utdannet elektriker og har arbeidet som elektriker i Eidefoss/ABB/YiT, senere som saksbehandler. Damstuen var varaordfører før han ble ordfører. Nå er han leder for fjellstyret. Damstuen representere Arbeiderpartiet. Sverre Damstuen var gift med Oddny Korsen f.1938 og har barna Grete Olaug f.1963, Hans Olav f.1965 og Sølvi f.1973. Han er gift 2.gang med Randi Bråtet f.1959 fra Lom. Damstuen er bosatt på Lalm.

Nr. 24. Kjell Nyhus, 1988-1991.

Kjell Olsen Nyhus, født i Vågå 14.8.1945, sønn av Einar Olsen Nyhus og Ragnhild O. Karusbakken. Kjell Nyhus var utdannet som lærer, og begynte sin lærergjærning ved Loar skole i Lom, før han ble ansatt som lærer ved Tessand skole. Nyhus var bl.a. formann i Vågå kulturstyre, og senere ble han sektorsjef for oppvekst og kultur. I løpet av sin karriere var han også rådmann i Dovre kommune. Fra 1980 var han med i Vågå kommunestyre, og fra 1984 med i formannskapet. Nyhus representerer Arbeiderpartiet. Kjell Nyhus ble gift med Tove Margrethe f. 1946 og de hadde 3 barn: Terje, Terje d.y., Erik.

Nr. 25. Kari Hølmo Holen, 1992-1995.

Kari Hølmo, født i Vågå 8.12.1949, datter av Harald Hølmo og Tora T. Sandbu. Hun ble gift i 1973 med Gunnar Helge Holen, født i Heidal i 1945. Han tok over gården Haugen Nordre etter morbroren sin Jacob O. Haugen i 1974. Kari Hølmo Holen var sykepleier på Vågåheimen og i hjemmesykepleien fra 1973 til 1990. I perioden 1989-92 og 1996-97 var hun lærer ved Klones, deretter lærer ved Otta vgs 1997-98, mellomleder 1998-2000. Fra 2000 til 2007 var hun utviklingssjef i Sel kommune, senere kommunalsjef. Hun har hatt flere ledende politiske tillitsverv for Senterpartiet, i tillegg til en rekke offentlige verv. Følgende barn i ekteskapet: Ole Jakob f.1974, Hallstein f.1976, Torgeir f.1981.

Nr. 26. Rune Øygard, 1996-2011.

Rune Øygard er født i Skjåk 27.4.1959, sønn av Bjarne Øygard og Olaug Kjeka, på gården Øygarden i Skjåk. Han ble gift med Reidun Øvre f.1962, og de slo seg ned på gården Øvre hvor Reidun Øvre var fra. Rune Øygard ble ansatt som næringskonsulent i Vågå kommune. Fra 1.1.1996 overtok han ordførervervet i kommunen, han representerer Arbeiderpartiet. Tidligere hadde han vært valgkandidat til Stortinget for Venstre.

Nr. 27. Iselin Jonassen, 2011-

Foto av Ola O Sveen, Syver Kleiven, Ola Kleiven og Kaspar Øvstedal er fra 1941. Utlån: Norddalsarkivet.

Høgåsen-arkiva

Av Tor Stallvik

Arvingane etter Sigmund Høgåsen har overlate arkiva etter Sigmund og Ola Martinus Høgåsen til Opplandsarkivet. Mykje av Sigmund sitt materiale knytt til meteorologi er deponert i avdelinga på Dombås, knytt til Sigurd Einbu si samling.

Arvingane: niesar og nevøar, har ønskt at boksamlinga skal vere i Grindstugu, og at alt primært kjeldemateriale skal plasserast i Vågåavdelinga av Opplandsarkivet. Hilde Sandvik har registrert ein del av materialet og eg har teke fatt på resten, eit svært stort og rikhaldig arkiv.

Eg går først gjennom og registrerer boksamlinga, og har så langt komme gjennom 1/3 av bøkene. Her er skjønnlitteratur av nynorskforfattar, mange med dedikasjon og med notat som viser at Høgåsen har meld bøkene til avisene. Faglitteraturen er knytt til språk og lokalhistorie.

Ola Martinus Høgåsen vart fjerna som lærar av det tyskvennlege styret under siste verdskrigen. I boksamlinga finn vi ei utgåve av Snorres kongesoger frå 1942. Boka var ei gåve til Sigmund med denne påskrifta framme:

*Til Sigmund Arnljot Høgåsen
Signa Jul 1942!
Med harteleg helsing
Frå
Den «landlyste» far din.*

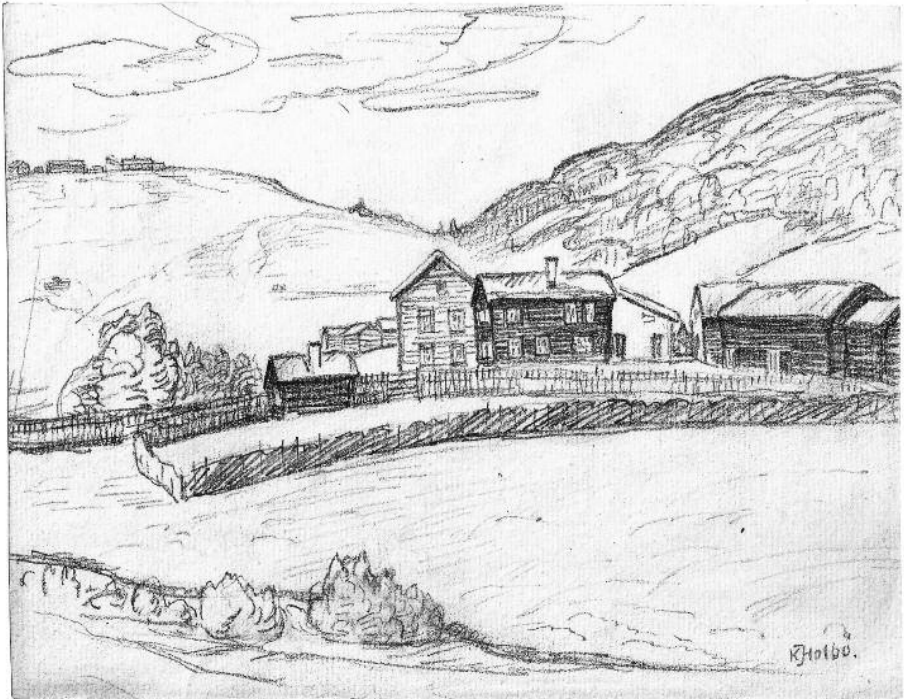
På motsett side:

*Ikkje eit folk går under
om grensestolpar brest,
om borger brotnar og byar
blir brent til siste rest –
Ikkje eit folk går under
som er sin fridom verd.
Det er berre trælehugen
som seglar siste ferd.*

Ola Martinus Høgåsen

På 1930-talet gav Arbeidermagasinet forlag ut Arbeidernes Leksikon. Band 6, det siste, kom i 1936. Martinus Høgåsen var medarbeidar. Bakerst i bindet har Høgåsen ført inn sin CV.

*Høgåsen, Ola Martinus f. i Grue 2/8.1900. Den 2-årigelærarskule 19-21.
Noregs lærarhøgskule 26-27. Stipendferd til Sverige – Suomi 1938.
Hagebrukskurs 1926, kurs i heimstadvære og teikning 1939.
I Vågå fråhaldslag 24-31. I I.O.G.T. frå 1931. Formann i Kvam arbeidar-
fråhaldslag 1/8 31-34. I landsstyret for Arbeidernes avholdslandslag 32-36.
Formann i Jotunheimen u.l., Skåbu 22, 25, 26, 29, 30, 31.
Formann i Fron Fjellstyre 29-31.
Formann i Skåbu bonde- og arbeidarlag 23-25, i Sjøa arb.lag 31-36, 37-38.
Formann i styret for Skåbu folkeboks. 29-31, for N. Kvam folkeboks. 34-38.
Formann i Noregs lærarhøgskulelag 26-27.
Formann i Nord-Fron skulestyre 13/1 30 – 8/2 32, 12/1 35 – 31/12 38.*

Denne blyantteikninga av Kristen Holbø låg blant papira etter Høgåsen. Motivet er sygard Holbø.

Formann for Fellesnemnda for sos. opplysning i Gudbrandsdalen 33-36.

Formann i Gudbrandsdal lærarmållag 34-38.

Formann i Nord-Fron plan- og tiltaksnemnd 35-38.

Sekretær i Nord-Fron bureisingslag 35-38.

Formann i Sjoa småbrukarlag 35-37. N.Fron småbrukarsamlag 36-38.

Formann i Vågå småbrukarlag 14/1 40-41.

Formann i Gudbrandsdal gymnaslag 4/11 39-47.

Formann i Vågå arbeidarparti 20/3 40-41.

I styret for Langmorkje statsålmemming 11/2-40-42.

I Nord-Fron Heradstyre 25-38, varaordfører 28-31, 34-38.

Ordfører i Vågå des. 45 –

Formann i Dølaringen 1945 –

I styret for Noregs Mållag 1938 –

Skriftstyrar for Årbok for Gudbrandsdalen 45 –

Har gjeve ut Vårbekk vaknar 23, Kolbein sterke 29, Skulemållaget i Gud-

brandsdalen 37, Mat for Mons 39, Mannen i månen 42, Håkå i Haug 43, Breste bogeskyttar 48, Mannen i månen II oppl. 50, Syng med oss 1953. 1921 lærar i Skåbu, Nord-Fron.

1931 – i Kjørum, -

1938 skulestyrar og klokkar på Vågå

Avsett frå lærarposten des. 41, frå klokkarposten 42. Utvist frå Vågå 1/7 42.

Arrestert to gonger i 1942

--

Melsom litteraturpris på kr. 1000,- 1940

Formann Oppland lærarlag 1945-46

Formann i Vågå samvirkelag 1945 –

I kjeldesamlinga, som eg enno ikkje har begynt å registrere, ligg ein protokoll for Vågå bygdeboknemnd. Han startar med eit møte hos Erland Flaten 27. mars 1955. Siste innføring er møte 28. april 1963. M. Høgåsen, Kristian Sveen og Jakob J. Sandbu har skrivne under. I protokollen ligg fleire lause notat, og eit brev:

Tunsberg 11/4-1956.

Kjære H ø g å s e n.

Takk for brev, som eg fekk i dag.

Eg skulle likt meg um eg kunne sagt eit endefram ja til bøna di um hjelp – kva du nå har tenkt deg at eg kunne hjelpe til med. Ikkje så at eg har store tankar um den nytte eg kan gjera for meg i dette høve. Men likevel -.

Fleire gonger prata Ivar farbror med meg um boka (kanskje rettare: bokverket) um Vågå. Dette var i tjuge-årom – da han alt i mange år hadde lota bruke så å seie kvar stund på bøker for dei hine bygdene i dalen.

Eg tykkjest hugse korleis det meir og meir plaga han at han ikkje kom nokon veg med desse stundene som han hadde «avsett» for Vågå-boka.

Han såg sjølvsgatt at åra gjekk frå han, og at han ikkje kunne rekne med så mange år lenger.

Dette – og anna – dreg nok i den leia du ynskjer.

Og likevel – dette året kan eg i alle fall ikkje lova å ta på meg noko arbeid.

Materialet, som eg sist på 40-talet samla for Inst. For Sammenlign.

Kulturforskning i ein del av Vestf. («Gards- og grannesamfunnet»), har lege her i årevis utan at eg har fått tid til å arbeida det igjenom. I juni i fjor fekk eg sendt inn ein bolck, og nå i januar ein til. I påskeferien sat eg trutt ved maskina så å seia kvar dag, og nå måndag gjekk 3. sendinga (2 bolkar). I hop att er dette umlag 160 manuskrr.sider. Men det står ennå att minst 100 s.; eg trur helst det blir meir.

Og nå set eg mykje inn på å bli ferdig med resten dette året. Kunne eg få tvo-tri viku ved maskina i Gamelbu'n ved Flatningsosen til sumars, så trur er det skal gå.

Men iallfall skal eg finne deg når eg kjem heim til sumars. Og da fær vi koma attende til dette.

Med' eg sit og skriv, kjem eg på at du har ei dotter som er ferdig med filologien. Er det 'kje så? Eg gjet på at ho har soge el. norsk til hovudfag. Har du fått henne i selen?

*Med beste helsing
Jakob Kleiven*

I fagbøkene, som eg berre så vidt har begynt å systematisere, ser vi at Høgåsen har brukt dei flittig. Her er margnotisar i fleng! Mellom kjeldematerialet har eg sett Ivar Kleiven si handskrift i nokre notisbøker. Og det store slektshistoriske materialet vil det ta lang tid å få registrert og gjort tilgjengelig for arkivgjester.

Høgåsenarvingane vil bruke Grindstugu som ferie- og samlingsstad, og dei ønskjer også at lag og interessegrupper i bygda skal kunne bruke stugu med biblioteket som møte- og samlingslokale.

Foto av Ola Martinus Høgåsen er frå 1941. Utlån: Norddalsarkivet.

Ola Eide – spelemann og felemakar

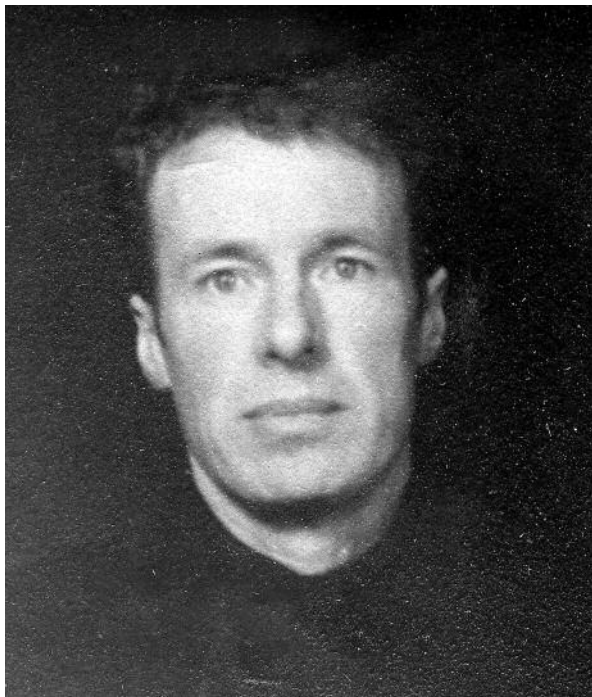
Av Ola Grøslund

Bakgrunn og slekt

Ein av dei mest kjende innan folkemusikken i Vågå, ja elles i Gudbrandsdalen, er Ola Eide. Han levde frå 19. november 1901 til 27. januar 1983 og var den nest eldste i barneflokket etter Mari og Per Eide. Han gifta seg med Borghild Kleiven frå Lalm, og til saman hadde dei fem barn. Dei dreiv Søre Eide, eit småbruk på baksida sør for Lalm.

Ola var av solid spelemannstradisjon, og særleg bestefaren Ola Bråtå (1844 – 1923) var ein sentral spelemann i bygda, og ikkje minst ein

grepa dansespelemann. Elles kan han òg føre slekta attende til den kjende Ringnesin, for ein onkel til Ola Ringneset, Ole Olsen Ringneset (1789 – 1876), slo seg ned på Lalm og vart gjerne kalla Ringnes-Bråtein. Han vart tippoldefar til Ola Eide.

Ola Eide i 1941.

Fotoutlån: Norddalsarkivet.

Spelemannen

Ola som tre andre brør vart spelemann og viktig tradisjonsformidlar. Han var rundt 22 år da bestefaren døydde, og naturlegvis hadde han lært mykje her. Ved sida av Ola Bråtå vart onkelen Ola Skogheim og elles Per Brænden viktige kjelder.

I yngre år let Ola mykje til dans, gjerne saman med den to år yngre broren Pål. Dei for rundt og spelte i fleire bygder, fortalde Ola. Mange premiar vart det på ymse kappleikar. Han kvidde seg ikkje for å reise langt. For å koma på landskappleiken i Stavanger i 1928 sykla han til Stryn og tok båt frå der til Stavanger. Ille ute var han da han ikkje fann att pengane sine på hotellrommet etter ein fest ute. Han fekk laga plakatar og hadde tenkt å halde konsert for å få pengar til heimturen. Heldigvis fann han pengane sine ihopstappa i foten på bunadssokkane.

Ola spelte inn mykje for NRK, og programsekretær Rolv Myklebust hadde stor sans for den alderdommeleg dåmen i spelet hans. Ei tid var felespel av Ola Eide å høyre i folkemusikkhalvtimen rett som det var.

Ola var ein uvanleg interessant spelemann: Han kunne ei mengd med gamle *leikje* og hadde dessutan mykje å fortelja. God spelemann og forteljar var han. Spelet var taktfast, kraftfullt og klangfullt med vakker, gamledags tonalitet, såkalla svevande tonalitet mellom dur og moll. Med andre ord ei gullgruve for dei som er interesserte i gamledags felespel med særpreg.

Felemakaren

Spelemannen og tradisjonsberaren Ola Eide hadde òg ei anna side: Han vart ein vide kjent felemakar. I alt rundt 200 feler laga han! Felemakarkunsta lærde han seg sjølv gjennom å lesa fagbøker og eksperimenterer. Nøye og kritisk som han var, prøvde han seg fram i rundt ti år før han fekk til si skikkeleg fele som 23 åring. Mange feler vart kasserte og brende undervegs. Vanskeleg var det å få tak i material, for mykje av dette laut han importere frå Tyskland. Det skulle vera lønn i botnen, halsen og sargane og elles rettvaksen gran i loket. Mykje spesialreiskap skulle til, slikt som krumme høvlar og siklingar, og dette var det ikkje enkelt å få tak i. Netthendt som han var, laga han seg fleire små spesialhøvlar, dei minste små som ein tommelfingernagl!. Ein blir imponert når ein studerer desse i samlingsa til Vågå historielag i Jutulheimen.

Lakken vart til mykje eksperimentering for Ola. Han hadde kome fram til at lakken var avgjerande for klangen i fela, og her nytta det ikkje å kjøpe lakk! Mykje prøving og feiling vart det før han fann opp ei blanding som framheva og sette farge på tonen i fela.

Som vi skjønar, kosta det mykje både i pengar og arbeid å laga ei fele, men spelemenn flest hadde ikkje så god råd. Difor vart nok ikkje felearbeidet til Ola noka stor inntektskjelde.

Dei gamle meistrane innan felebygging hadde Ola lese mykje om. Han fortalde detaljert og livleg om t.d. Stradivarius, nærmast som det var ein nær kjenning. Modellen han tok utgangspunkt i for felene sine, var ein Stradivarius frå 1713.

I samband med felemakararbeidet vart det ein del reising både til Tyskland og Sverige, og han deltok jamt på utstillingar og tevlingar.

Mange premiar vart det både her i landet og t.d. i Sverige. Høgst sette han sigeren i amatørklassa på ei tevling i Oslo i 1952 der Cremoniaselskapet hadde utstilling og premiering av feler. Han fortalde at han angra på at han ikkje stilte i meisterklassa, for dei to felene han hadde på utstillinga, stod fullt på høgde med vinnarfelene her.

Mange av spelemennne spelte ei tid på Eide-fele, og fleire gjer det også i dag. Øyvind Skogum kjøpte fele av Ola etter landskappleiken i Vågå i 1964. Etter at Ola hadde høyrte han spela på kappleiken, fekk Øyvind beskjed om å koma sørover og kjøpe si skikkelge fele. Og slik vart det. Kristen Odde spelar også på Eide-fele. Felene til Ola er jamt over lettspelte og har ein fyldig og klangfull tone.

Ola var nøye og trå, noko som måtte til for å lære seg handverket skikkeleg og laga så mange feler. Det skal ikkje lite tolmod og interesse til for å drive det så langt utan noka form for opplæring.

Det skulle berre mangle om han ikkje vart heiderslagsmedlem i Landslaget for spelemenn. Det skjedde på Gol i 1972.

Vågå Historielag: Årsmelding 2012

Arrangement

Historielaget har hatt fleire foredrag / kveldsseto i Jutulheimen. Arnfinn Kielland fortalde om bygdabokarbeid. Tore Pryser hadde foredrag om 1814 og Gudbrandsdalen. På årsmøtet vart Anders Sandvig markert med film samt fokus på medhjelparane hans frå Vågå. Det vart arrangert fotokveld der innsamla gamle foto vart vist på storskjerm. Historielaget arrangerte ljusbildekåseri med Vegard Veierød der han lanserte ny bok om historia til Heimfjellet.

Historielaget hadde omvisning av massefangsanlegg for rein på Slådalen ved Per Jordhøy og Tor Einbu. Ei gruppe var på gardsmuseum på Segalstad på Sør-Fron. Saman med historielaga i Skjåk og Lom var det tur til dei arkeologiske utgravingane på Sør-Fron. Kulturminnedagen vart markert med historisk vandring frå Bøneslia ned til Lalm.

Jutulheimen

Gudbrandsdalsmusea as står for drifta av Jutulheimen. Dette er andre året sidan starten 1.1.2003 at Museet i Nord-Gudbrandsdal / Gudbrandsdalsmusea as har hatt avdelingsleiar for Jutulheimen, og aktivitetane har vore omfattande. Det er gjennom aktivt arbeid frå avdelingsleiaren med å få noko til å skje at det har vorte god oppslutning om museet denne sesongen. Det har vore konsertar, julmesse, mange kåseri og arrangement, historielaget har delteke i ein del av dette. Gudbrandsdalsmusea har samarbeidd med husflidslaget om aktivitetar i sommarsesongen og ved andre arrangement. For skulen har det vore kulturveke, lafting, smiing, dansing og tema om slaget i Kringom. Ny utstilling med felemakarverkstaden til Ola Eide er på plass. Alarmen er opprusta, Stiftelsen UNI har gjeve støtte til dette. Det har vore rydding og vasking i alle hus. Historielaget er aktivt med i planleggjing og drøfting om vedlikehald, utstillingar, magasin og gjenstandsregistrering.

Prestgarden

Paktarbustaden er bortleigd som bustad medan låven, aurbua og del av fjuset er bortleigd som lager. Kunstnaren som bur i paktarbustaden leiger Studeren til sine aktivitetar. Delar av hovudbygningen er utleigd til Dagsenteret og husflidslaget. Det er utført ein del el.installasjon i hovud-

bygningen i samsvar med merknader etter brannførebyggjande el. sjekk. Ei pipe i hovudbygningen er stelt slik at ho er lovleg å bruke.

Eldhuset har gjennomgått stort restaureringsarbeid med skifting av botnstokkar, ny mur og restaurering av taket. Taket på vognskulet er også utbetra. Tiltaka på eldhuset og vognskjulet er gjort mogleg ved privat gåve frå ein sveitsisk Norgesvenn. Torva på eldhuset er teke av på dugnad.

Det er etablert ei hagegruppe i historielaget som tek ansvar for restaurering av Prestgardshagen, og i året er det gjort mykje for å få den attende til slik den var i gammal tid med hellegangar og planter. Verandaen og inngangsdørene på hovudbygningen er restaurerte. Dei store trea ved hovudbygningen er felt. Alt manuelt arbeid er gjort på dugnad. Det er innkjøpt plenklippar-traktor, og plenklipping samt raking og rydding både i hagen og på tunet er utført på dugnad.

Laget ellers

Frå årsmøtet 29. mars 2012 har styre vore dette:

Knut Raastad styreleiar, Dag Aasheim nestleiar

Reidun Sønstelién, Håkon Ulsand og Arne Strand styremedlemmar

Bjula Ulsletten, Even Luseter og Jonny Brenden varamedlemmar

Det har i året vore sju styremøter, og varamedlemmane møter på lik line med styremedlemmane. Laget har 415 medlemmar.

God oppslutning om frivillig medlemskontingent gjer utgjeving av årsskriftet *Jutulen* mogleg med utsending til alle medlemmane, i tillegg er heftet utlagt for salg. Historielaget har kosta restaurering av skrifta på gravsteinen til Ivar Kleiven. Innsamla gamle bilete blir skanna og lagra elektronisk og etter kvart utlagt på heimesida *vaagaa-historielag.org*.

Pulløybua er bortleigd som anneks til nabohytta. Nordheradsprosjektet disponerer Flåten og har markert at stugu er ferdirestaurert. Etter at Klones er seld har historielaget overteke Klonesbuene ved Gjende i samsvar med testamentet etter Marit Campbell. Historielaget er i gang med rekonstruering av eit gammalt torvstrøhus ved Sandranden for å vise historia om torvstrø.

Styret takkar samarbeidspartar og medlemmar i laget for god hjelp og støtte i året 2012.

Buene ved Gjendeosen. F.v. buene til Helle, Kvarberg/Snerle, Klones, Jo Gjende og Klones. Foto frå Reidun Randen, Anders Valde Aasheims fotosamling.